

Liskó Ilona

**PERSPEKTÍVÁK
A KÖZÉPISKOLA UTÁN**

Perspectives after the secondary school

No. 259

Liskó Ilona

Perspektívák a középiskola után

Perspectives after the secondary school

FELSŐOKTATÁSI KUTATÓINTÉZET

BUDAPEST, 2004.

KUTATÁS KÖZBEN 259
(219–228-ig Educatio Füzetek címen)

SOROZATSZERKESZTŐ: Czeizer Zoltán
Szerkesztőbizottsági tagok: Györgyi Zoltán, Híves Tamás

Kutatási zárótanulmány, a kutatást a Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány támogatta.

© Liskó Ilona, Felsőoktatási Kutatóintézet 2004.

Felsőoktatási Kutatóintézet
HU ISSN 1588-3094
ISBN 963 404 390 9

Felelős kiadó: Liskó Ilona, a Felsőoktatási Kutatóintézet igazgatója
Műszaki vezető: Orosz Józsefné
Műszaki szerkesztő: Híves Tamás
Terjedelem: 5,5 A/5 ív
Készült az Felsőoktatási Kutatóintézet sokszorosítójában

TARTALOM

Bevezető	5
1. Az iskolák jellemzői	6
2. A tanulók családi körülményei	9
3. A középfokú iskola értékelése	18
4. Továbbtanulási ambíciók	35
5. Munkavállalási ambíciók	47
6. A középfok utáni helyzet	54
7. A továbbtanulási elképzelések megvalósulása	59
8. A munkavállalási elképzelések megvalósulása	67
9. Perspektívák	72
Összegzés	78
Summary	86

Bevezető

A magyar közoktatási rendszerben az elmúlt évtizedben a középfokú oktatás rendkívül sokszínűvé változott. A sokszínűség mind az iskolák fenntartói (önkormányzati, egyházi, alapítványi iskolák), mind az oktatás szerkezete (4-6-8 osztályos gimnáziumok, 5-6 osztályos szakközépiskolák, 4 osztályos szakmunkásképzők) mind pedig az iskolák által nyújtott szolgáltatások tekintetében jellemző. 2002-2003-ban az Oktatókutató Intézetben folytatott kutatásunk (1) során arra a kérdésre kerestünk választ, hogy milyen továbbtanulási és elhelyezkedési esélyeket nyújtanak a fiataloknak jelenleg a különböző típusú középfokú iskolák.

A kutatás során egy régióra, településtípusra, fenntartóra, iskolaszervezetre és szakmacsoportra reprezentatív országos iskola-minta alapján 2371 olyan tanulót kérdeztünk meg kérdőívek segítségével, akik 2003 tavaszán fejezték be középiskolai tanulmányaikat (vagyis a gimnáziumok esetében érettségi előtt, a szakmai iskolák esetében pedig a szakmai vizsga előtt álltak). A kérdőíves adatfelvétel legfontosabb témája, a családi körülmények és a társadalmi réteghelyzet tisztázása után, az volt, hogy milyen ambíciókkal lépnek ki a tanulók a középfokú iskolákból. Azt is megkérdeztük, a végzős tanulókról, hogy hajlandók lennének-e egy későbbi időpontban arról tudósítani bennünket, hogy sikerült-e megvalósítaniuk továbbtanulási ill. munkavállalási ambícióikat. Azokat, akik erre hajlandók voltak (407 fő, azaz a megkérdezettek 18%-a) 2003 őszén újra felkerestük, hogy információkat gyűjtsünk eredeti elképzeléseik megvalósulásáról.

A kutatás itt közölt zárótanulmánya a végzős tanulókkal készült kérdőívek adatainak elemzését foglalja össze.

1. Az iskolák jellemzői

A kutatásba bekerült középfokú iskolák mintája a földrajzi elhelyezkedést illetően a középfokú iskolák országos arányaihoz igazodott (a mintavétel szempontjainak részletes leírása az 1. sz. Mellékletben található). A legtöbb vizsgált iskola megyeszékhelyi iskola volt. A mintában a budapesti intézmények tanulói 20%-kal, a községekben működő iskolák tanulói pedig 1%-kal voltak képviselve.

A vizsgált tanulók iskolájának települése

település	N	%
Bp.	469	19,8
megyeszékhely	859	36,2
város	449	18,9
kisváros	560	23,6
község	34	1,4
összesen	2371	100,0

Végzős tanulók, 2003

Az iskolák mintájából következően a megkérdezett tanulók között valamennyi megye, s így az ország valamennyi régiójának tanulója képviselve volt.

A vizsgált tanulók iskolájának megyéje

megye	N	%	megye	N	%
Baranya	138	5,8	Komárom	93	3,9
Bács	115	4,9	Nógrád	50	2,1
Békés	107	4,5	Pest	144	6,1
Borsod	137	5,8	Somogy	77	3,2
Csongrád	99	4,2	Szabolcs	95	4,0
Fejér	126	5,3	Tolna	44	1,9
Győr	118	5,0	Vas	73	3,1
Hajdú	128	5,4	Veszprém	123	5,2
Heves	91	3,8	Zala	28	1,2
Szolnok	116	4,9	Budapest	469	19,8
			összesen	2371	100,0

Végzős tanulók, 2003

A vizsgált tanulók iskolájának régiója

régió	N	%
Bp.	469	19,8
északnyugat	314	13,2
délnyugat	287	12,1
közép	478	20,2
északkelet	373	15,7
délkelet	450	19,0
összesen	2371	100,0

Végzős tanulók, 2003

A vizsgált tanulók közül 83% állami (önkormányzati) fenntartásban működő iskolába, 9% egyházi iskolába és 8% alapítványi iskolába járt.

A vizsgált tanulók iskolájának fenntartója

fenntartó	N	%
állam	1955	82,9
egyház	207	8,8
alapítvány	195	8,3
összesen	2357	100,0

Végzős tanulók, 2003

A vizsgált tanulók 9%-a szerkezetváltó (5-6-8 osztályos) gimnáziumban, egynegyede hagyományos 4 osztályos gimnáziumban, közel fele (48%) szakközépiskolában, közel egyötöde pedig (19%) szakmunkásképző osztályban szerzett középfokú végzettséget. Valamennyi megkérdezett tanuló az adott iskola végzős növendéke volt, vagyis 2003 tavaszán a gimnáziumokban érettségi előtt, a szakmai iskolákban pedig a szakmai vizsga előtt állt.

A vizsgált tanulók képzési formája

képzési forma	N	%
szerkezetváltó gimn.	204	8,6
hagyományos gimn.	581	24,5
szakközép	1136	47,9
szakmunkás	449	18,9
összesen	2370	100,0

Végzős tanulók, 2003

A szakmai iskolákban tanulók arányai a szakmacsoportok országos arányainak megfelelően voltak a mintában képviselve.

A vizsgált tanulók szakmacsoportja képzési formák szerint

szakma	képzési forma		összesen
	szakközép	szakmunkás	
ipar	28,5%	30,5%	29,1%
építőipar	6,3%	2,7%	5,2%
mezőgazdaság	1,7%	6,2%	3,0%
keresk. és vendég.	19,8%	61,6%	31,0%
szállítás, hírközl.	5,4%		3,8%
közgazd. eü.	38,4%		27,6%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
N	1136	449	1585

Végzős tanulók, 2003

A megkérdezett végzős tanulók között 44% volt a fiúk, és 56% a lányok aránya. A hagyományos gimnáziumi osztályokban az átlagosnál több lányt, a szakközépiskolai osztályokban pedig az átlagosnál több fiút találtunk.

A vizsgált tanulók neme képzési formák szerint

neme	képzési forma				összesen
	szervezetváltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	szakmunkás	
férfi	40,0%	35,5%	51,4%	40,5%	44,4%
nő	60,0%	64,5%	48,6%	59,5%	55,6%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	200	574	1094	437	2305

Végzős tanulók, 2003

2. A tanulók családi körülményei

Az általunk megkérdezett végzős tanulók 15%-a Budapesten, 18%-a megyeszékhelyeken, 13%-a városban, 32%-a kisvárosban, és 22%-a községekben lakott. A gimnáziumok végzősei közül az átlagosnál többen laktak nagyvárosokban, a szakmunkás osztályok végzősei közül pedig az átlagosnál többen laktak kisvárosokban és községekben.

A tanulók lakóhelye képzési formák szerint

lakóhely	képzési forma				összesen
	szervezetváltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	szak- munkás	
Bp.	33,8%	16,2%	13,2%	8,3%	14,9%
megyeszékhely	19,5%	24,7%	15,0%	17,5%	18,3%
város	13,8%	14,4%	13,6%	6,6%	12,5%
kisváros	13,8%	30,9%	34,2%	35,9%	31,9%
község	19,0%	13,7%	24,0%	31,8%	22,4%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	195	554	1050	412	2211

Végzős tanulók, 2003

A vizsgált tanulók majdnem fele (47%) élt azon a településen, ahol iskolába járt, 42%-uk bejáró volt, 12%-uk pedig kollégiumban lakott. A nagyvárosokban élők döntő többsége helyben járt középiskolába, a kisvárosokban és községekben élők döntő többsége pedig bejáró volt.

A tanulók tanév alatti lakóhelye lakóhelyük településtípusa szerint

tanév alatti lakóhely	lakóhely - településtípus					összesen
	Bp.	megye- székhely	város	kisváros	község	
helyben lakó	92,0%	93,6%	67,7%	23,8%	0,4%	46,8%
bejáró	7,1%	4,1%	23,4%	61,7%	76,1%	41,6%
kollégista	0,9%	2,3%	8,9%	14,5%	23,5%	11,6%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	325	391	269	697	485	2167

Végzős tanulók, 2003

A szervezetváltó gimnáziumok tanulóinak több, mint kétharmada, a hagyományos gimnáziumok tanulóinak pedig több, mint fele volt helyben lakó,

míg a szakmunkástanulóknak több, mint fele bejáró volt a középiskolai évek alatt.

A tanulók tanév alatti lakóhelye képzési formák szerint

tanév alatti lakóhely	képzési forma				összesen
	szerkezet-váltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	szakmunkás	
helyben lakó	69,9%	53,9%	42,9%	32,0%	46,0%
bejáró	29,1%	32,9%	43,3%	53,5%	41,3%
kollégista	1,0%	13,2%	13,8%	14,5%	12,7%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	196	553	1040	415	2204

Végzős tanulók, 2003

Az egyházi és alapítványi iskolák tanulói között több kollégistát találtunk, mint az állami iskolák tanulói között.

A tanulók tanév alatti lakóhelye iskolafenntartók szerint

tanév alatti lakóhely	iskolafenntartó			összesen
	állam	egyház	alapítvány	
helyben lakó	48,7%	39,7%	33,3%	47,2%
bejáró	42,1%	34,5%	44,1%	41,5%
kollégista	9,3%	25,8%	22,6%	11,4%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	1826	194	93	2113

Végzős tanulók, 2003

Az összes végzős tanuló között 2% volt a magukat cigány nemzetiségűnek vallók aránya. A szakközépiskolákban ez az arány megfelelt az átlagnak, a szakmunkásképzős osztályokban az átlag kétszerese volt, a hagyományos gimnáziumi osztályokban pedig az átlag fele. A gimnáziumok szerkezetváltó osztályaiban egyetlen cigány tanulót sem találtunk.

A tanulók etnikai hovatartozása

nemzetiség	képzési forma				összesen
	szerkezet-váltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	szakmunkás	
nem cigány	100,0%	99,3%	98,5%	96,3%	98,4%
cigány		0,7%	1,5%	3,7%	1,6%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	196	569	1106	435	2306

Végzős tanulók, 2003

A rendelkezésünkre álló adatok tehát azt bizonyították, hogy a lakóhelyi és etnikai hátrányokkal sújtott tanulók aránya egyértelműen a végzősök képzési formájához igazodott, vagyis a magasabb presztízsű képzési formákban kevesebb, az alacsonyabb presztízsű képzési formákban pedig több ilyenfajta hátrányt elviselni kénytelen tanulóval találunk.

Hasonló eredményekre jutottunk a tanulók családi körülményeinek vizsgálata során is. Azt tapasztaltuk, hogy minél magasabb presztízsű képzési formában tanul egy gyerek, annál valószínűbb, hogy rendezett családi körülmények között él. A hagyományos gimnáziumok tanulói között 78% volt az együtt élő szülők aránya, míg a szakmunkás osztályok tanulóinak esetében csak 66%. A szakmunkástanulók között az átlagosnál magasabb volt azoknak az aránya is, akiknek valamelyik szülője meghalt.

A szülők együttélése képzési formák szerint

szülők együttélése	képzési forma				összesen
	szervezet-váltó gimn.	hagyományos gimn.	szakköz-zép	szakmunkás	
együtt élnek	74,7%	77,9%	71,4%	65,8%	72,2%
elváltak	18,7%	15,3%	19,2%	20,1%	18,3%
meghalt valamelyik szülő	6,6%	6,8%	9,4%	14,2%	9,4%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	198	575	1122	438	2333

Végzős tanulók, 2003

Iskolafenntartók tekintetében a tanulók összetétele annyiban különbözött, hogy az egyházi iskolák tanulói között az átlagosnál több volt a két szülővel, rendezett családi körülmények között élő gyerek.

A szülők együttélése iskolafenntartók szerint

szülők	iskolafenntartó			összesen
	állam	egyház	alapítvány	
együtt élnek	71,4%	76,1%	73,5%	72,0%
elváltak	18,9%	15,1%	17,6%	18,5%
valamelyik szülő meghalt	9,7%	8,8%	8,8%	9,5%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	1925	205	102	2232

Végzős tanulók, 2003

A végzős tanulók szüleinek iskolai végzettség szerinti megoszlása meggyőzően bizonyítja a középfokú iskolarendszer társadalmi rétegekhez

igazodó, mereven hierarchikus szerkezetét. Míg a szerkezetváltó gimnáziumokban több, mint a tanulók fele olyan családokból származik, ahol a szülők felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, a szakmunkásképzők tanulói esetében ez mindössze a tanulók 5-6%-áról mondható el. Amíg a szakmunkásképzős osztályokban az apák 16%-a és az anyák egyharmada rendelkezik általános iskolai végzettséggel, az ilyen szülők aránya a szerkezetváltó gimnáziumi osztályokban mindössze 2, ill. 4%. Vagyis azt mondhatjuk, hogy a diplomás szülők gyerekeinek jelenleg tízszer nagyobb az esélyük arra, hogy szerkezetváltó gimnáziumba kerüljenek, mint szakmunkásképzőbe, az alacsonyan iskolázott szülők gyerekei viszont nyolcszor nagyobb eséllyel kerülnek szakmunkásképzőbe, mint szerkezetváltó gimnáziumba.

Az apa és az anya iskolai végzettsége képzési formák szerint

szülők	iskolai végzettség	képzési forma				össze- sen
		szerkezet- váltó gimn.	hagyomá- nyos gimn.	szakkö- zép	szak- munkás	
apa						
	legfeljebb 8 ált.	2,1%	3,8%	5,6%	16,4%	6,7%
	szakmunkásképző	14,4%	23,9%	47,5%	57,4%	40,2%
	érettségi	32,6%	34,0%	34,9%	21,8%	32,2%
	felsőfok	50,8%	38,3%	12,1%	4,3%	20,9%
anya						
	legfeljebb 8 ált.	4,2%	5,1%	13,7%	32,9%	14,2%
	szakmunkásképző	6,3%	11,0%	29,1%	34,4%	23,6%
	érettségi	37,9%	40,6%	42,4%	26,3%	38,6%
	felsőfok	51,6%	43,3%	14,7%	6,4%	23,5%
összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N		190	564	1085	407	2246

Végzős tanulók, 2003

Még látványosabbak a képzési formákhoz igazodó iskolázottsági különbségek, ha a két szülő adatait együtt vizsgáljuk. Ezekből a számokból az derül ki, hogy a szerkezetváltó gimnáziumi osztályok tanulói esetében a családok közel 40%-ában mindkét szülő diplomás, míg az ilyen családok a szakközépiskolák esetében 7%-kal, a szakmunkásképzők esetében pedig mindössze 2%-kal vannak képviselve.

A szülők iskolai végzettsége képzési formák szerint

szülők iskolázottsága	képzési forma				összesen
	szerkezet- váltó gimn.	hagyomá- nyos gimn.	szakkö- zép	szak- munkás	
csak 8 ált.		1,7%	2,8%	8,5%	3,3%
legalább szakmunkás	6,8%	10,5%	28,7%	47,1%	25,5%
legalább érettségi	30,4%	37,2%	48,9%	35,7%	42,0%
legalább felsőfok	24,6%	21,2%	13,1%	7,0%	15,0%
mindkettő felsőfok	38,2%	29,4%	6,5%	1,7%	14,1%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	191	572	1097	401	2261

Végzős tanulók, 2003

Iskolafenntartók szerint vizsgálva a szülők iskolai végzettségét, azt tapasztaltuk, hogy az egyházi és az alapítványi iskolákba is az átlagosnál több olyan tanuló jár, akiknek a szülei felsőfokú diplomával rendelkeznek.

A szülők iskolai végzettsége képzési formák szerint

szülők iskolázottsága	iskolafenntartó			összesen
	állam	egyház	alapítvány	
csak 8 ált.	3,4%	1,5%	2,1%	3,2%
legalább szakmunkás	26,7%	11,4%	21,6%	25,0%
legalább érettségi	42,2%	36,8%	43,3%	41,8%
legalább felsőfok	14,2%	28,9%	11,3%	15,4%
mindkettő felsőfok	13,5%	21,4%	21,6%	14,6%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	1863	201	97	216

Végzős tanulók, 2003

A szülők foglalkozása és a gyerekek által látogatott képzési formák ugyanazt az összefüggést mutatták, amit az iskolai végzettség vizsgálata során tapasztaltunk. A gimnáziumok szerkezetváltó osztályaiban a szülők közel fele, a hagyományos gimnáziumi osztályokban pedig bő harmada értelmiségi vagy vezető foglalkozású, ugyanakkor a szakmunkásképzős osztályokban az ilyen szülők aránya a 10%-ot sem éri el. Ezekben az osztályokban viszont az átlagosnál lényegesen nagyobb arányban találtunk segédmunkás és inaktív szülőket mind az apák, mind az anyák között.

Az apa és az anya foglalkozása képzési formák szerint

szülők	foglalkozás	képzési forma				össze- sen
		szerkezet- váltó gimn.	hagyomá- nyos gimn.	szakkö- zép	szak- munkás	
apa						
	vezető, értelmiségi	43,8%	31,8%	14,7%	9,5%	20,7%
	nem fizikai alk.	10,1%	8,4%	10,6%	4,8%	9,0%
	vállalkozó	21,3%	29,4%	23,0%	16,2%	23,3%
	szakmunkás	13,5%	14,7%	25,7%	24,4%	21,6%
	segédmunkás	3,4%	3,9%	9,7%	20,7%	9,7%
	inaktív	7,9%	11,8%	16,3%	24,4%	15,9%
anya						
	vezető, értelmiségi	45,6%	37,5%	14,8%	6,9%	21,8%
	nem fizikai alk.	19,0%	21,8%	24,6%	11,8%	21,1%
	vállalkozó	12,8%	11,8%	9,6%	6,1%	9,8%
	szakmunkás	5,1%	6,0%	13,0%	15,1%	10,9%
	segédmunkás	4,1%	6,7%	14,5%	24,0%	13,3%
	inaktív	13,3%	16,2%	23,5%	36,1%	23,0%
összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N		195	550	1053	391	2189

Végzős tanulók, 2003

A szülők foglalkozását iskolafenntartók szerint vizsgálva, az derült ki, hogy az egyházi iskolákba az átlagosnál több olyan gyerek jár, akinek a szülei értelmiségi vagy vezető foglalkozásúak.

Az apa és az anya foglalkozása iskolafenntartók szerint

szülők	foglalkozás	iskolafenntartók			összesen
		állam	egyház	alapítvány	
apa					
	vezető, értelmiségi	20,3%	29,4%	17,8%	21,1%
	nem fizikai alk.	8,8%	8,5%	10,0%	8,8%
	vállalkozó	23,1%	23,2%	27,8%	23,4%
	szakmunkás	21,9%	19,2%	17,8%	21,4%
	segédmunkás	9,9%	5,6%	4,4%	9,3%
	inaktív	16,0%	14,1%	22,2%	16,1%
anya					
	vezető, értelmiségi	21,7%	33,0%	19,6%	22,6%
	nem fizikai alk.	21,8%	21,5%	9,3%	21,2%
	vállalkozó	9,4%	9,4%	20,6%	9,9%
	szakmunkás	10,5%	7,9%	15,5%	10,5%
	segédmunkás	13,0%	10,5%	12,4%	12,8%
	inaktív	23,5%	17,8%	22,7%	23,0%
összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N		1801	191	97	2089

Végzős tanulók, 2003

A családok egy főre eső havi jövedelméről a végzős tanulók 46%-ától sikerült információt gyűjtenünk. Az adatok szerint 2003 tavaszán a középiskolák végzős tanulóinak családjában az egy főre eső átlagos jövedelem havonta 38 841 Ft volt. Ennek az összegnek a nagysága szigorúan igazodott a családok és az iskolák jellemzőihez. A két szélső pólus között a legnagyobb különbséget a szülők iskolai végzettsége mutatta, miszerint az általános iskolát végzett szülők családjában 26 ezer Ft-tal maradt el az átlagos egy főre eső jövedelem a felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők családjaitól. Ugyanez a különbség az apák foglalkozását tekintve 20 ezer Ft, a családok lakóhelyét (a községektől a fővárosig) tekintve 19 ezer Ft, és a családszerkezetet tekintve 3800 Ft volt.

Lényegében ugyanezek a pénzben is kifejezhető társadalmi különbségek olvashatók ki a számokból az iskolák jellemzői szerint is. A hagyományos gimnáziumok tanulóinak családjában 12 ezer Ft-tal magasabb jövedelem jut egy családtagra, mint a szakmunkástanulókéban, és az alapítványi iskolákba járó családok egy főre eső havi jövedelme 15 ezer Ft-tal haladja meg az állami iskolák tanulóinak családjában mért egy főre eső jövedelmet.

A családok jövedelme természetesen lakásviszonyaikat és fogyasztásuk színvonalát is meghatározza. Ha a tartós fogyasztási cikkek közül a számítógéppel való ellátottságot (ami a gyerekek tájékozódási és tanulási esélyeit is alapvetően befolyásolja) az előbb felsorolt jellemzők szerint megvizsgáljuk, az derül ki, hogy ez is szorosan igazodik a szülők társadalmi réteghelyzetéhez és az iskolák presztízs rangsorához. Vagyis míg a fővárosban élő, diplomás, vezető vagy értelmiségi foglalkozású, szerkezetváltó gimnáziumi osztályba járó, vagy egyházi iskolába járó tanulók közül szinte mindenki használhat otthonában számítógépet, erre a hátrányos helyzetű szülők családjában és a szakmunkástanulók körében csak a gyerekek szük felének van lehetősége.

A családok havi egy főre eső jövedelme a szülők és az iskolák jellemzői szerint

jellemzők	foglalkozás	egy főre eső jövedelem Ft átlag	a számítógéppel rendelkező családok aránya
lakóhely			
	Bp.	49,9346	87,8%
	megyeszékhely	42,7350	76,4%
	város	38,9814	70,8%
	kisváros	35,9441	63,4%
	község	30,8702	58,0%
szülők együttélése			
	együtt élnek	39,8490	71,5%
	elváltak	36,0416	67,0%
	valamelyik szülő meghalt	36,0417	53,7%
szülők iskolázottsága			
	csak 8 ált.	30,8991	32,0%
	legalább szakmunkás	33,4946	48,4%
	legalább érettségi	36,6865	70,2%
	legalább felsőfok	47,7525	88,2%
	mindkettő felsőfok	56,7621	94,6%
apa foglalkozása			
	vezető, értelmiségi	51,8726	89,6%
	nem fizikai alk.	38,1532	78,8%
	vállalkozó	43,6479	81,0%
	szakmunkás	32,8315	62,7%
	segédmunkás	35,6329	47,4%
	inaktív	31,3911	48,7%
képzési forma			
	szervezetváltó gimn.	41,5399	90,6%
	hagyományos gimn.	44,8170	81,1%
	szakközép	38,4516	68,9%
	szakmunkás	32,9521	42,9%
iskolafenntartó			
	állam	38,2737	68,0%
	egyház	42,0201	81,1%
	alapítvány	53,6510	69,2%
összesen		38,841	69,1%
N		1080	2345

Végzős tanulók, 2003

A középfokú iskolák végzős tanulóinak családi körülményeit vizsgálva tehát arra a megállapításra jutottunk, hogy a különböző középfokú iskolák tanulóinak társadalmi összetétele valamennyi vizsgált jellemző szerint azonos módon különbözik: az urbanizáltabb településeken élő, rendezettebb családi helyzetű, magasabb iskolázottságú, előnyösebb foglalkozású, és jobb keresetű társadalmi csoportok gyerekei az elsősorban felsőfokú to-

vábbtanulásra felkészítő szerkezetváltó és hagyományos gimnáziumi osztályokba járnak, és őket találjuk meg az átlagosnál magasabb arányban az egyházi és alapítványi iskolákban is. Míg a minden szempontból hátrányos társadalmi helyzetű szülők gyerekei az átlagosnál jóval nagyobb eséllyel kerülnek be az állami fenntartású szakmai iskolák szakmunkásképzős osztályaiba.

Ez lényegében azt jelenti, hogy a rendszerváltást követő közoktatási reformok elsősorban az előnyös társadalmi rétegeknek kedveztek, hiszen az iskolaszervezet átalakításából származó előnyökből (szerkezetváltó gimnáziumok), és az iskolafenntartás pluralizálódásából (egyházi és alapítványi iskolák) származó előnyökből is elsősorban az ő gyerekeik részesültek.

3. A középfokú iskola értékelése

A különböző középfokú iskolák szintjén tapasztalható társadalmi különbségek már az általános iskolára visszavezethetők. Adataink szerint ugyanis a középfokú iskolák végzőseinek átlagosan bő egyötöde (23%) járt tagozatos osztályba az általános iskolában, de ez az arány a Budapesten és a nagyvárosokban élők, a diplomás szülők és a vezető vagy értelmiségi foglalkozású apák gyerekeinek esetében jócskán meghaladta a tanulók egy harmadát. Vagyis az előnyös társadalmi helyzetű tanulók már az általános iskolában nagyobb eséllyel részesültek extra oktatási szolgáltatásokban, aminek egyenes következménye, hogy később a felsőfokú továbbtanuláshoz vezető gimnáziumi osztályokban találjuk meg őket.

Ugyanezt az összefüggést bizonyítják az általános iskolai érdemjegyek is. Az előbb felsorolt, előnyös társadalmi helyzetű tanulók már az általános iskolát jobb érdemjegyekkel fejezték be az átlagnál, aminek nyilvánvaló következménye volt, hogy olyan középfokú iskolákba (szerkezetváltó gimnáziumok, elit gimnáziumok, divatos szakközépiskolák) is felvételt nyerhettek, amelyekbe sok a jelentkező, tehát a felvételinél szigorú szűrőket alkalmaznak. (Adataink szerint a szerkezetváltó gimnáziumok tanulóinak 93%-a, a hagyományos gimnáziumok tanulóinak 84%-a vett részt felvételi vizsgán mielőtt bekerült a középiskolába.)

A végzősök általános iskolai adatai a szülők és az iskolák jellemzői szerint

jellemzők	foglalkozás	tagozatos képzésben résztvevők aránya	ált. iskolai végbizonnyítvány átlaga
lakóhely	Bp.	42,2%	4,181
	megyeszékhely	34,3%	4,178
	város	27,8%	4,038
	kisváros	18,6%	3,990
	község	7,5%	3,940
szülők együttélése	együtt élnek	22,5%	4,084
	elváltak	27,9%	3,984
	valamelyik szülő meghalt	17,4%	3,837
szülők iskolázottsága	csak 8 ált.	6,8%	3,681
	legalább szakmunkás	11,9%	3,761
	legalább érettségi	22,8%	4,060
	legalább felsőfok	32,5%	4,247
	mindkettő felsőfok	41,6%	4,483
apa foglalkozása	vezető, értelmiségi	39,7%	4,337
	nem fizikai alk.	23,6%	4,155
	vállalkozó	24,5%	4,130
	szakmunkás	14,7%	4,000
	segédmunkás	17,4%	3,781
	inaktív	16,1%	3,900
középfok képzési formája	szervezetváltó gimn.	33,7%	4,610
	hagyományos gimn.	32,6%	4,493
	szakközép	20,4%	3,984
	szakmunkás	12,8%	3,322
középfok iskolafenntartója	állam	23,0%	4,028
	egyház	23,5%	4,276
	alapítvány	25,5%	3,861
összesen		23,2%	4,04
N		2348	2237

Végzős tanulók, 2003

Annak ellenére, hogy jelenleg igen bőséges a középfokú iskolakínálat, nem mindenkinek sikerül oda bejutnia, ahova szeretne. Minél magasabb presztízsű volt a középfokú iskola annál több olyan tanulót találtunk a végzősei között, aki első helyre jelentkezett az adott iskolába. Míg a szervezetváltó gimnáziumok tanulói közül majdnem mindenki (93%) oda nyert felvételt, ahova első helyen jelentkezett, a szakközépisikolások 14%-át és a szakmunkástanulók 27%-át nem az első helyen megjelölt iskolába vették

fel. Vagyis minél lejjebb haladunk a középfokú képzési formák hierarchiájában, annál több olyan tanulót találunk, aki már a középfokú iskola kiválasztásánál kompromisszumokra kényszerült.

Hányadik helyre vették fel a középiskolába jelentkezéskor

hányadik hely	képzési forma				összesen
	szerkezet-váltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	szakmunkás	
1	93,1%	83,4%	85,6%	72,7%	83,3%
2	6,3%	10,9%	11,2%	18,6%	12,1%
3	0,6%	5,3%	3,0%	8,5%	4,4%
4		0,4%	0,2%	0,3%	0,2%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	174	549	1019	388	2130
belépési tanulmányi átlag	4,61	4,49	3,98	3,32	4,04

Végzős tanulók, 2003

A középfokú képzési formák az iskolaválasztás motívumait is megszabták. A gimnáziumi tanulók elsősorban azt a szempontot követték az iskolaválasztásnál, hogy melyik iskola készít fel őket a legjobb eséllyel felsőfokú továbbtanulásra, hol magas színvonalú az oktatás, hol jó a nyelvtanítás, és hol vannak jó tanárok. A szakközépiskolások elsősorban azért választották iskolájukat, mert a jövőjüket illetően nagyobb biztonságra törekedtek (ebben a képzési formában érettségit is lehet szerezni, és szakmát is lehet tanulni). A szakmunkástanulók pedig főképpen annak alapján választottak iskolát, hogy az általuk kiválasztott szakmát hol lehet megtanulni. Ugyanakkor közöttük voltak a legtöbben azok is (10%), akik jobb híján kerültek középfokú iskolájukba, mert máshova nem vették volna fel őket. Vagyis ezekből az adatokból jól látszik, hogy a gimnazisták iskolaválasztását elsősorban az oktatás minőségére vonatkozó szempontok, és a továbbtanulás kedvező perspektívái befolyásolják, a szakközépiskolákba jelentkezőket főként a nagyobb biztonságot ígérő képzési forma vonzza az ilyen iskolákba, a szakmunkástanulók iskolaválasztását pedig elsősorban szakmaválasztás szabja meg. Ebből természetesen az is következik, hogy a különböző képzési formák tanulói nem ugyanazt várják középiskolájuktól. A gimnazisták számára a felsőfokra való felkészítés és az oktatás minősége a fontos, a szakközépiskolások számára a többféle boldogulási lehetőséget nyújtó, „gazdagabb” bizonyítvány, a szakmunkástanulók számára pedig a választott szakma megtanulásának lehetősége.

**A középfokú iskolaválasztás motívumai képzési formák szerint
(a válaszadók %-ában)**

iskolaválasztási motívumok	képzési forma				össze- sen
	szerkezet- váltó gimn.	hagyomá- nyos gimn.	szakkö- zép	szak- munkás	
közel volt a lakóhelyhez	27,0%	35,0%	30,9%	24,7%	30,4%
jó esély felsőfokra	59,0%	62,0%	16,5%	3,2%	28,9%
érettségi és szakma is		1,2%	50,8%	14,5%	27,2%
magas színvonalú a képzés	56,5%	47,0%	18,4%	10,2%	27,2%
ezt tanácsolták	30,0%	25,4%	21,0%	30,6%	24,7%
a szakmát itt lehet megtanul- ni		1,0%	23,6%	42,0%	19,5%
jók a tanárok	26,5%	31,5%	9,6%	14,1%	17,4%
barátok is ide jelentkeztek	13,6%	15,7%	17,4%	17,9%	16,8%
jó a nyelvoktatás	52,5%	32,4%	6,9%	2,7%	16,4%
később kell szakmát válasz- tani	5,5%	13,8%	9,1%	8,6%	9,8%
máshova nem vették volna fel	1,5%	3,1%	3,1%	9,5%	4,2%
N	200	574	1102	441	2317

Végzős tanulók, 2003

A középfokú iskola befejezéséhez közeledve a végzősök egynegyede bizonyult elégedetlennek iskolaválasztásával és ennél valamivel többen (29%) szakmaválasztásukkal is elégedetlenek voltak. Az elégedettség mértéke képzési formánként jelentősen különbözött. Iskolaválasztásukkal a hagyományos osztályokba járó gimnazisták mutatkoztak a leginkább elégedettnek, és mind iskola, mind szakmaválasztásukat illetően a szakmunkástanulók közül voltak a legtöbben elégedetlenek.

**Ha újra dönthetne, milyen iskolát és szakmát választana,
képzési formák szerint**

választás	képzési forma				összesen
	szerkezet- váltó gimn.	hagyomá- nyos gimn.	szakközép	szakmunkás	
iskola					
ugyanezt	80,3%	84,1%	71,3%	66,7%	74,4%
mást	19,7%	15,9%	28,7%	33,3%	25,6%
szakma					
ugyanezt			73,8%	63,7%	71,2%
mást			26,2%	36,3%	28,8%
N	184	553	1059	412	2208

Végzős tanulók, 2003

Amikor arra kértük a szakmai iskolák végzőseit, hogy egy öt fokú skálán (a legjobb szakmától a legrosszabbig) értékeljék az általuk tanult szakmákat, a szakközépiskolások átlagosan 3,6-ra a szakmunkástanulók pedig átlagosan 3,2-re értékelték szakmaikat. A szakközépiskolások és a szakmunkástanulók közül is az építőipari szakmákat tanulók bizonyultak az átlagosnál elégedettebbnek szakmaválasztásukkal. Amikor a szakmájukban adódó elhelyezkedési lehetőségeket kellett a végzősöknek egy három fokozatú skálán értékelniük, a szakközépiskolások az ipari és az építőipari szakmákat értékelték az átlagosnál magasabbra, a szakmunkástanulók értékelései azonban szakmacsoportonként nem mutattak jelentős eltéréseket.

A szakmák értékelése képzési formák szerint

képzési forma	szakma	a szakma minősége 1-5 átlag	elhelyezkedési esélyek 1-3 átlag
szakközép	ipar	3,65	2,19
	építőipar	3,90	2,17
	mezőgazdaság	3,00	1,84
	keresk. és vendég.	3,63	1,98
	szállítás, hírközlés	3,43	2,02
	közzgazd, eü.	3,67	1,96
összesen		3,64	2,05
N		1010	426
szakmunkás	ipar	3,12	1,99
	építőipar	4,17	2,00
	mezőgazdaság	3,57	1,91
	keresk. és vendég.	3,19	2,03
	összesen		3,23
N		1010	426

Végzős tanulók, 2003

A középfokú iskolák elvégzése után adódó perspektívákat azonban nemcsak az iskola és szakmaválasztás sikeressége befolyásolja, hanem az is, hogy ki, milyen eredményeket ér el a középfokú iskolában. Az általunk megkérdezett végzős tanulók középiskolájukban a közismereti tantárgyakból átlagosan 3,6-es, a szakelméleti tantárgyakból 3,5-es és a szakmai gyakorlati tárgyakkól 4,1-es év végi átlageredményeket értek el. A közismereti tantárgyakból elért eredmények az átlagosnál jobbak voltak az előnyös társadalmi helyzetű tanulók (diplomás szülők gyerekei) esetében, valamint a gimnáziumok és az egyházi iskolák tanulóinak esetében. A szakmai tárgyakkól elért átlageredmények a tanulók társadalmi származása szerint nem mutattak lényeges eltéréseket, mindössze annyi állapítható meg, hogy az egyházi iskolák tanulói ezekből a tantárgyakból is az átlagosnál jobban teljesítettek.

**A végzősök középiskolai tanulmányi átlagai a szülők
és az iskolák jellemzői szerint**

jellemzők		közismeret átlag	szakelmélet átlag	szakmai gyakorlat átlag
lakóhely				
Bp.		3,809	3,619	3,919
megyeszékhely		3,886	3,664	4,289
város		3,651	3,588	4,225
kisváros		3,592	3,512	4,156
község		3,472	3,470	4,240
szülők együttélése				
együtt élnek		3,687	3,552	4,209
elváltak		3,577	3,525	4,093
valamelyik szülő meghalt		3,543	3,496	4,135
szülők iskolázottsága				
csak 8 ált.		3,209	3,430	3,983
legalább szakmunkás		3,359	3,474	4,218
legalább érettségi		3,611	3,577	4,146
legalább felsőfok		3,821	3,603	4,178
mindkettő felsőfok		4,191	3,772	4,357
apa foglalkozása				
vezető, értelmiségi		4,006	3,565	4,130
nem fizikai alk.		3,702	3,479	4,079
vállalkozó		3,713	3,651	4,245
szakmunkás		3,581	3,578	4,211
segédmunkás		3,377	3,431	4,185
inaktív		3,454	3,526	4,274
képzési forma				
szervezetváltó gimn.		4,338		
hagyományos gimn.		4,215		
szakközép		3,379	3,619	4,195
szakmunkás		3,136	3,321	4,155
iskolafenntartó				
állam		3,638	3,531	4,173
egyház		3,977	4,417	4,361
alapítvány		3,494	3,627	4,134
összesen		3,657	3,543	4,183
N		1532	864	730

Végzős tanulók, 2003

Ha a szakmai iskolák tanulóinak szaktárgyi átlageredményeit szakmacsoportonként is megvizsgáljuk, az derül ki, hogy a szakközépiskolások közül mind a szakelméleti, mind a szakmai gyakorlati tárgyakból a kereskedelmi és vendéglátó ipari szakmák tanulói érték el a legjobb eredményeket. A szakmunkástanulók közül szakelméleti tárgyakból a mezőgazdasági tanulók, szakmai gyakorlati tárgyakból pedig a kereskedelmi és vendéglátó ipari tanulók kapták a legjobb érdemjegyeket.

**A szakképző iskolák tanulóinak szaktárgyi átlageredményei
szakmacsoportok szerint**

képzési forma	szakma	szakelméleti átlag	szakgyakorlati átlag
szakközép	ipar	3,412	4,043
	építőipar	3,497	4,004
	mezőgazdaság	3,214	4,119
	keresk. és vendég.	3,865	4,545
	szállítás, hírközlés	3,700	4,229
	közgazd. eü.	3,731	4,252
összesen		3,619	4,195
N		644	515
szakmunkás	ipar	3,092	3,860
	építőipar	3,175	4,167
	mezőgazdaság	3,962	4,152
	keresk. és vendég.	3,399	4,320
	összesen	3,321	4,155
N	220	215	

Végzős tanulók, 2003

A vizsgált végzős tanulók 22%-a már érettségi bizonyítvánnyal is rendelkezett. Többségük szakközépiskolai tanuló volt (aki az adott iskolában érettségizett, és utána tanult szakmát), de akadt néhány olyan szakmunkástanuló is, aki már érettségi bizonyítványt szerzett a szakmatanulás előtt. Mindkét csoport esetében a közepes minősítésű érettségi bizonyítvány volt a legjellemzőbb.

Érettségi átlageredmények képzési formák szerint

érettségi átlag	képzési forma		összesen
	szakközép	szakmunkás	
kitűnő	2,4%		2,3%
jeles	3,8%	10,0%	3,9%
jó	33,1%	20,0%	32,9%
közepes	49,6%	60,0%	49,8%
elégséges	11,1%	10,0%	11,1%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
N	504	10	514

Végzős tanulók, 2003

A középiskola elvégzése utáni boldogulást (akár továbbtanulásról, akár munkavállalásról van szó) jelentősen befolyásolja, hogy milyen minőségű nyelvoktatásban és informatikai oktatásban volt részük a tanulóknak. Adataink szerint a 2003-ban végzetek közül 72% tanult angol nyelvet, 61% német nyelvet és 8% francia nyelvet a középiskolában. Képzési formánként

azonban meglehetősen különbözött a helyzet. Míg a gimnáziumi osztályok tanulói közül szinte mindenki tanult angol nyelvet, és ezen kívül vagy németet vagy franciát is, a szakmai iskolák tanulói csak egy idegen nyelvet tanultak. A szakközépiskolások nagyobbik fele angolt tanult, kisebbik fele németet, a szakmunkástanulóknál viszont éppen fordított volt a helyzet (kétharmaduk németet tanult, egyharmaduk pedig angolt).

Hasonlóan jelentős különbségeket tapasztaltunk a nyelvoktatás heti óraszámában is. Míg a szerkezetváltó gimnáziumokban átlagosan 8 órát fordítottak hetente idegen nyelvoktatásra, a szakközépiskolákban csak 5 órát, a szakmunkásképzőkben pedig mindössze 4 órát.

A 2003 tavaszán középiskolát végzett tanulók közül a kötelező iskolai nyelvoktatáson felül 5% vett részt iskolán belüli különórákon és 26% iskolán kívüli különórákra is járt. Azt tapasztaltuk, hogy mindkét fajta kiegészítő nyelvoktatásban főként a gimnáziumi tanulók vettek részt (7%-uk járt iskolán belül kiegészítő nyelvórákra és 58%-uk vett részt iskolán kívüli különórákon). Nem csoda, hogy a nyelvoktatás eredményességét dokumentáló nyelvvizsga bizonyítványt is nekik sikerült az átlagosnál (26%) sokkal gyakrabban (66 ill. 51%) megszerezni, és közülük nyilatkoztak a legtöbben (78 ill. 64%) úgy, hogy képesek az adott idegen nyelven folyamatos kommunikációra.

**Az idegennyelv-tanulás jellemzői képzési formák szerint
(a válaszadók %-ában)**

jellemzők	képzési forma				összesen
	szerkezet- váltó gimn.	hagyomá- nyos gimn.	szakkö- zép	szak- munkás	
milyen nyelvet tanult					
angol	95,9%	91,8%	65,8%	39,2%	71,5%
német	66,0%	74,3%	52,4%	62,1%	60,7%
francia	18,8%	13,6%	5,3%	1,6%	8,2%
átlagos heti iskolai óraszám	7,86	6,83	4,84	4,41	5,55
járt-e különórára					
nem	34,7%	35,9%	66,3%	86,7%	58,8%
iskolán belül	6,8%	6,8%	4,2%	2,8%	4,8%
iskolán kívül	58,4%	57,3%	29,5%	10,5%	36,3%
nyelvvizsgát tett	65,7%	51,3%	13,6%	3,4%	26,0%
folyamatos beszédképesség	79,7%	63,6%	29,4%	8,7%	40,9%
N	197	560	1095	306	2158%

Végzős tanulók, 2003

Vagyis a nyelvtanulásra vonatkozó adatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy jelenleg a nyelvoktatás terén a gimnáziumi tanulóknak az iskolákon belül is és azon kívül (a szülők által finanszírozott különórák formájában) olyan többlétszolgáltatásokban van részük, amelyek nagy valószínűséggel eljuttatják őket a boldogulásukat elősegítő idegennyelv-tudáshoz, míg a szakmai iskolák (különösen a szakmunkásképzők) tanulói mindezt nélkülözve, igen jelentős kommunikációs hátránnyal lépnek ki a középfokú iskolákból.

Hasonló különbségeket tapasztaltunk a továbbtanulási esélyeket és a munkapiaci boldogulást ugyancsak jelentősen meghatározó informatikai képzés területén. Míg átlagosan a végzősök kétharmadának van lehetősége otthoni számítógép használatra, a társadalmi és anyagi szempontból előnyösebb helyzetű gimnazisták esetében ez az arány 89, ill. 78%. Ugyanez a helyzet az Internet hozzáféréssel, amire átlagosan a végzősök 29%-ának, de a gimnazisták 55, ill. 42%-ának van otthon lehetősége. Ugyanakkor az iskolai számítógép és internet hozzáférési lehetőség, valamint az informatikai órák száma is a szakközépiskolák esetében mutatkozik kedvezőbbnek az átlagnál. Ez azt eredményezi, hogy az informatikai eszközök használatában szerzett készségek (amit azzal mértünk, hogy a tanuló többféle program alkalmazására képes) a szakközépiskolások esetében mutatják a legjobb eredményeket. Vagyis az informatikai oktatás területén a szakközépiskolák átlagosnál jobb felszereltsége és nívósabb szolgáltatásai kompenzálni képesek a családi körülményekben megmutatkozó esélykülönbségeket. Ugyanakkor a szakmunkásképzők tanulói, akik az informatikai oktatás valamennyi otthoni és iskolai jellemzőjét tekintve a legrosszabb helyzetűek, ezen a területen is jókora hátránnyal lépnek ki középfokú iskoláikból.

**Az informatikai oktatás jellemzői képzési formák szerint
(a válaszadók %-ában)**

jellemzők	képzési forma				összesen
	szerkezet- váltó gimn.	hagyomá- nyos gimn.	szakkö- zép	szak- munkás	
számítógép használat					
otthon	88,6%	78,4%	67,4%	41,7%	67,2%
iskolában	79,5%	81,7%	87,0%	54,6%	79,0%
internet használat					
otthon	55,0%	41,9%	22,3%	14,2%	28,5%
iskolában	77,9%	80,4%	85,0%	53,8%	77,5%
átlagos heti iskolai óraszám	,68	,86	3,27	,61	1,99
többféle programot használ	79,0%	65,9%	82,2%	50,8%	72,4%
N	200	578	1124	431	2333

Végzős tanulók, 2003

Mivel kutatásunk során a középiskolák végzőseit volt alkalmunk megkérdezni, úgy gondoltuk, hogy bőséges tapasztalatokkal rendelkeznek ahhoz, hogy középiskolájuk szolgáltatásának színvonalát megítéljék. Iskolája általános képzésével mindössze a megkérdezett végzősök 18%-a volt teljesen elégedett, 9%-a volt kifejezetten elégedetlen, és 73%-uk nyilatkozott úgy, hogy közepesen meg van elégedve. Az átlagosnál elégedetlenebbek voltak az állami fenntartású iskolák, és ezen belül is a szakmunkásképzők és a szakközépiskolák tanulói, és az átlagosnál elégedettebbek voltak az alapítványi iskolák, és ezen belül is a hagyományos szerkezetű gimnáziumok, valamint a szakközépiskolák tanulói. Ugyancsak az átlagosnál többen nyilatkoztak elégedetten iskoláik általános képzéséről, az állami gimnáziumok, valamint az egyházi szerkezetváltó gimnáziumok tanulói közül.

Az általános képzéssel való elégedettség képzési formák és iskolafenntartók szerint

iskola-fenntartó	képzési forma	elégedettség az általános képzéssel		
		egyáltalán nem elégedett	részben elégedett	teljesen elégedett
állam				
	szerkezetváltó gimn.	6,9%	66,2%	26,9%
	hagyományos gimn.	4,6%	74,3%	21,0%
	szakközép	10,8%	74,7%	14,6%
	szakmunkás	11,8%	71,9%	16,3%
összesen		9,4%	73,4%	17,2%
N		172	1336	313
egyház				
	szerkezetváltó gimn.		63,2%	36,8%
	hagyományos gimn.	3,5%	77,2%	19,3%
	szakközép	5,7%	80,0%	14,3%
	szakmunkás		77,8%	22,2%
összesen		3,4%	76,3%	20,3%
N		6	135	36
alapítvány				
	szerkezetváltó gimn.	11,1%	66,7%	22,2%
	hagyományos gimn.		37,5%	62,5%
	szakközép	8,3%	54,2%	37,5%
	szakmunkás	4,5%	81,8%	13,6%
összesen		5,4%	65,6%	29,0%
N		5	61	27

Végzős tanulók, 2003

A középfokú szakmai iskolák szakelméleti képzésével a tanulók egytizede bizonyult teljesen elégedetlennek, és egyötöde volt teljesen elégedett. Az elégedetlenek között valamivel több szakközépiskolást, az elégedettek között pedig valamivel több szakmunkástanulót találtunk. A szakmai gya-

korlati képzés megítélése ennél valamivel szélsőségesebb volt: a végzősök egyötöde mondta azt, hogy teljesen elégedetlen, és valamivel több, mint egynegyede bizonyult teljesen elégedettnak. A kétféle képzési forma közötti különbségek hasonlóak voltak a szakelméleti képzés megítéléséhez, vagyis itt is több volt az elégedetlen a szakközépiskolások között, és többen nyilatkoztak elégedetten a szakmunkástanulók közül. A szakmai képzés minőségét tehát a szakmunkásképzők tanulói határozottan jobb minőségűnek ítélték.

A szakmai képzéssel való elégedettség képzési formák szerint

szakmai képzés	elégedettség	képzési forma		összesen
		szakközép	szakmunkás	
szakmaelmélet				
	egyáltalán nem elégedett	12,2%	8,0%	11,0%
	elégge	67,3%	67,9%	67,5%
	teljesen	20,5%	24,1%	21,5%
összesen		100,0%	100,0%	100,0%
N		1026	424	1450
szakmai gyakorlat				
	egyáltalán nem elégedett	23,5%	9,9%	19,2%
	elégge	53,5%	56,4%	54,4%
	teljesen	23,0%	33,7%	26,3%
összesen		100,0%	100,0%	100,0%
N		932	424	1356

Végzős tanulók, 2003

A szakmai gyakorlati képzés minősége nyilvánvalóan nem független attól, hogy hol és milyen körülmények között szervezték meg a gyakorlatot a tanulók számára. Köztudott, hogy a rendszerváltás óta a gazdasági átalakulással párhuzamosan a szakmai gyakorlati képzőhelyek struktúrája is teljes mértékben átalakult. Azt tapasztaltuk, hogy a szakmai iskolák 2003-as végzőseinek (akik a 90-es évek végén léptek be ezekbe az iskolákba) szakmai gyakorlati képzése főként iskolai tanműhelyekben zajlott. Itt részvett gyakorlati képzésben a szakközépiskolások majdnem háromnegyed része és a szakmunkástanulóknak is több, mint fele. Ezen felül egyötödük vett részt iskolán kívül kisvállalkozásnál vagy nagy magáncégnél gyakorlati oktatásban (a szakmunkástanulók közül többen, a szakközépiskolások közül kevesebben). A korábban az iskolán kívüli képzés területén igen jelentős részt vállaló üzemi tanműhelyek és állami nagyüzemek az ezredfordulón már csak a végzősök töredékének (5-6%) biztosítottak gyakorlóhelyet.

**A szakmai gyakorlati képzés helye képzési formák szerint
(a válaszadók %-ában)**

gyakorlóhely	képzési forma		összesen
	szakközép	szakmunkás	
isk. tanműhely	70,2%	53,6%	64,1%
kisvállalkozás	18,0%	24,0%	20,2%
nagy magáncég	13,3%	30,3%	19,7%
üzemi tanműhely	3,7%	9,7%	6,0%
állami nagyüzem	4,3%	8,3%	5,8%
N	696	412	1108

Végzős tanulók, 2003

A tanulók által felsorolt gyakorlóhelyek összesítéséből az derült ki, hogy tanulmányi idejük alatt a végzősök fele (a szakközépiskolások közel kétharmada és a szakmunkástanulók egyharmada) kizárólag iskolai tanműhelyben kapott gyakorlati felkészítést. Az összes tanuló közel egyharmada (a szakközépiskolások egyötöde és a szakmunkástanulók közel fele) pedig kizárólag iskolán kívüli képzőhelyen gyakorolta szakmáját. Mindössze a tanulók 18%-ának (ez a szakközépiskolások esetében csak 16%, a szakmunkástanulók esetében pedig 21%) volt lehetősége arra a szakemberek szerint ideálisnak tartott megoldásra, hogy iskolai tanműhelyben és iskolán kívüli képzőhelyen is részesüljön szakmai gyakorlati oktatásban.

A szakmai gyakorlati képzés helye képzési formák szerint

szakmai gyakorlóhely	képzési forma		összesen
	szakközép	szakmunkás	
tanműhely és iskolán kívül	16,2%	21,3%	18,2%
csak iskolán kívül	22,2%	46,0%	31,5%
csak tanműhely	61,6%	32,8%	50,3%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
N	631	409	1040

Végzős tanulók, 2003

Arra is megkértük a végzős középiskolásokat, hogy összegezve értékeljék iskolájuk szolgáltatásait. Véleményüket képzési formák és iskolafenntartók szerint is elemeztük. Összesen a tanulók 14%-a mondta azt, hogy iskolájában nem lehetett színvonalas tudást szerezni. Ez az egyértelműen negatív értékelés elsősorban az állami fenntartású iskolákba járó szakközépiskolásokra volt jellemző. Az összes tanuló 48%-a értékelte úgy iskoláját, hogy abban nívós általános műveltségre lehetett szert tenni. Ez a vélemény elsősorban a gimnazistákra, és ezen belül is főként az egyházi gimnáziumok tanulóira volt jellemző. Az összes megkérdezett tanuló 38%-a

mondta azt, hogy iskolája nívós szakmai tudást nyújtott. Ez a vélemény fenntartóktól függetlenül főként a szakmunkástanulókat jellemezte.

Vagyis összességében elmondható, hogy a végzős tanulók közül a szakközépiskolások voltak a legkevésbé elégedettek iskoláik szolgáltatásával. A gimnazisták általában elégedettek voltak iskoláik általános képzésének színvonalával, a szakmunkástanulók pedig viszonylag elégedettek mutatkoztak iskoláik szakmai képzésével.

A középfokú iskolák értékelése képzési formák és fenntartók szerint

iskola-fenntartó	értékelés	képzési forma				összesen
		szerkezet-váltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	szakmunkás	
állam	nem lehet színvonalas tudást szerezni	11,9%	9,1%	17,5%	15,4%	14,8%
	színvonalas ált. műveltséget ad	88,1%	90,9%	31,0%	10,9%	45,1%
	színvonalas szakmai tudást ad			51,5%	73,7%	40,1%
összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N		154	392	890	333	1774
egyház	nem lehet színvonalas tudást szerezni	4,5%	5,3%	12,1%		6,2%
	színvonalas ált. műveltséget ad	95,5%	94,7%	72,7%	28,6%	88,7%
	színvonalas szakmai tudást ad			15,2%	71,4%	5,2%
összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N		22	132	33	7	194
alapítvány	nem lehet színvonalas tudást szerezni	28,6%	5,6%		9,1%	7,5%
	színvonalas ált. műveltséget ad	71,4%	94,4%	33,3%	11,4%	37,6%
	színvonalas szakmai tudást ad			66,7%	79,5%	54,8%
összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N		8	18	24	44	94

Végzős tanulók, 2003

Amikor azt kérdeztük a középiskolák végzős tanulóitól, hogy tapasztalataik szerint mire készítette fel őket iskolájuk, a szerkezetváltó gimnáziumok tanulóinak, és a hagyományos gimnáziumok tanulóinak a döntő többsége (89-85%) is a továbbtanulást említette. Ezzel szemben a szakmunkáské-

zésben résztvevőknek már csak alig több, mint fele (54%) tapasztalta, hogy középiskolája felkészítette a munkavállalásra, és mindössze 12%-uk gondolja úgy, hogy felkészítették a munkavállalásra és a vállalkozásra is. Még lehangolóbb a szakközépiskolai tanulók véleménye, akiknek alig egyharmada érzi úgy, hogy felkészítették a továbbtanulásra, alig egyötöde gondolja azt, hogy munkavállalásra alkalmasan lép ki a középiskolából, és alig egytizede reméli, hogy vállalkozásra is képes lenne. Nem véletlen, hogy éppen a szakközépiskolák tanulói közül mondták a legtöbben (22%) azt is, hogy középiskolájuk a fenti célok közül egyikre sem készítette fel őket.

Mire készítette fel a középiskola

cél	képzési forma				összesen
	szerkezet- váltó gimn.	hagyomá- nyos gimn.	szakközép	szak- munkás	
továbbtanulás	88,9%	83,5%	31,5%	8,0%	45,8%
munkavállalás		2,2%	19,5%	54,1%	19,3%
vállalkozás	2,0%	,5%	6,8%	7,7%	4,9%
tan. és munka		1,4%	10,5%	2,9%	6,0%
tan. és vállalkozás	1,5%	1,3%	1,8%	,3%	1,4%
munka és vállalkozás		,2%	4,9%	11,7%	4,4%
mindhárom		,9%	3,0%	2,7%	2,1%
egyikresem	7,5%	10,1%	22,2%	12,7%	16,2%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N	199	557	1079	377	2212

Végzős tanulók, 2003

A középfokú iskolák működésének eredményei a végzősök jövőt illető ambícióin is lemérhetők. Kérdésünkre a középfokú iskolák végzőseinek döntő többsége (82%) válaszolta azt, hogy határozott elképzelése van arról, hogy milyen pályát képzel el magának a középiskola elvégzése után. Az adatokból az derült ki, hogy az átlagosnál is gyakoribb a határozott elképzelés a magasabb iskolai végzettségű szülők gyerekeinek körében, a gimnáziumok (különösen a szerkezetváltó gimnáziumok) tanulóinak körében és az egyházi iskolák tanulóinak körében.

Vagyis a 18-19 éves kori határozott pályaelképzelés éppen azokat a csoportokat jellemzi leginkább, ahol a konkrét pályaválasztás időpontja a legkésőbbi életkorig tolódik ki, ahol tehát a gyerekek ráérnek megfontolni döntéseiket. Érdekes módon a legtöbb olyan végzöst, aki bizonytalan elképzelésekkel lép ki a középfokú iskolából, éppen a szakmunkás osztályok végzősei között találtuk, akik a legkorábban (14-16 évesen) kénytelenek dönteni a konkrét szakma kiválasztásáról, és akiket a középfokú iskola konkrét szakmákra, tehát határozott életpályákra készített fel.

Ez egyúttal azt is jelzi, hogy jelentős mértékben megváltozott az a helyzet, amikor a szakmai iskolákból határozott életpálya reményében léphet-

tek ki a tanulók, mert joggal bízhattak abban, hogy szakmunkás bizonyítványuk biztos egzisztenciát ígér a számukra. Adataink szerint a jelenlegi gazdasági körülmények között a középfokú iskolában megszerezhető szakmunkás bizonyítvány bizonytalanabb perspektívákat nyújt, mint a továbbtanulásra felkészítő érettségi.

A határozott pályaelképzeléssel rendelkező tanulók aránya, egyéb jellemzők szerint (a válaszadók %-ában)

jellemzők		Határozott elképzelése van
nem	fiú	82,1%
	lány	81,0%
szülők iskolázottsága	csak 8 ált.	71,0%
	legalább szakmunkás	78,3%
	legalább érettségi	82,2%
	legalább felsőfok	85,2%
	mindkettő felsőfok	85,3%
képzési forma	szerkezetváltó gimnázium	91,1%
	hagyományos gimnázium	87,5%
	szakközép	80,1%
	szakmunkás	72,0%
iskolafenntartó	állam	80,9%
	egyház	87,0%
	alapítvány	83,3%
összesen		81,5
N		2263

Végzős tanulók, 2003

Amikor azt is megkérdeztük a középfokú iskolák végzőseitől, hogy milyen elképzelésük van jövődi pályájukról, 28%-uk nyilatkozott úgy, hogy értelmiségi pályára készül, 19%-uk mondta azt, hogy vállalkozó szeretne lenni, 17%-uk készül vezetői pozícióra és 11%-uk szeretne nem fizikai alkalmazott lenni, egyötödük (21%) még nem tudja, milyen pályát válasszon, és mindössze 4%-uk készül szakmunkásnak. Ez utóbbiak aránya meglehetősen alacsony, hiszen a vizsgált tanulók bő kétharmada (67%) szakmatanulásra felkészítő iskolákba járt (48% szakközépiskolába és 19% szakmunkásképzőbe).

Az átlagosnál több vezetői pozícióra készülő tanulót találtunk a diplomás szülők gyerekei között és a szerkezetváltó gimnáziumok tanulói között, és az értelmiségi foglalkozások utánpótlása is elsősorban a diplomás szülők gyerekei közül, a gimnáziumi tanulók közül, az egyházi iskolák tanulói közül, valamint a fővárosban élők közül és a lányok közül várható. Ezzel

szemben vállalkozók inkább a fiúk és a szakmunkásképzők tanulói szeretnének lenni, a nem fizikai alkalmazotti besorolás pedig főként a legalacsonyabb iskolázottságú szülők gyerekei, valamint a szakközépiskolák tanulói számára vonzó. Ugyancsak a legalacsonyabb képzettségű szülők gyerekei és a szakmunkástanulók között találtuk a legtöbb olyan végzöst is, akiknek pár héttel a középfokú iskola befejezése előtt még semmilyen elképzelésük nem volt arról, hogy hova lépjenek tovább.

Ezekből az adatokból az látszik, hogy a jelenlegi középfokú iskolarendszerben a különböző típusú gimnáziumok megerősítik tanulóikban a szülők kedvező társadalmi helyzetének reprodukciójára vonatkozó ambíciót, a szakközépiskolák pedig vegyes társadalmi összetételű tanulók számára hasonló arányban kínálják a különböző foglalkozási pozíciók elérésének esélyét. A szakmunkásképzők azonban nem képesek teljesíteni képzési célkitűzéseiket, hiszen végzőseiknek mindössze 16%-a készül a képzés eredeti célkitűzésének megfelelő szakmunkás pályára, 29%-uk azt reméli, hogy vállalkozó lesz, bő egyharmaduk azonban a tökéletes bizonytalanság perspektívájával lép ki a középfokú iskolából. Miután ezekben az iskolákban tanulnak a legmagasabb arányban a legalacsonyabban iskolázott szülők gyerekei, ez a bizonytalan perspektíva őket még a szakmunkástanulók összességénél is nagyobb arányban sújtja.

A tanulók pályaelképzelései természetesen saját iskolai eredményeiktől sem függetlenek. Ha általános iskolai végbizonyítványuk átlagos eredményét a közismereti tantárgyakból a középfokú iskolában elért év végi bizonyítványok átlagával összehasonlítjuk, átlagosan 4 tizedes romlást tapasztalunk. Kétségtelen, hogy a legjobb tanulmányi eredmények arra a csoportra jellemzők, akik a középfokú iskola végén értelmiségi, vagy vezetői pályára készülnek. A vállalkozónak és nem fizikai alkalmazottnak készülő tanulmányi eredményei ennél valamivel gyengébbek, a szakmunkásnak készülőké pedig még ennél is gyengébbek két tizeddel.

Ugyanakkor a továbblépési perspektívát illetően bizonytalanok tanulmányi eredményei jobbak a szakmunkásnak készülőké átlagainál, tehát nyilvánvalóan nem arról van szó, hogy azért bizonytalanok a jövőt tekintve, mert nem voltak képesek elsajátítani a középfokú iskola tananyagát. Inkább azt feltételezhetjük, hogy éppen viszonylag jó tanulmányi eredményeik miatt többre vágnának a szakmunkás státusnál, de hátrányos családi körülményeik miatt ennek elérésére nem látnak reális esélyt.

Milyen pályára készül, a tanulók egyéb jellemzői szerint

jellemzők	milyen pályát képzelt el					
	nem tudja	vezető	értel- miségi	önálló vállalk.	nem fizikai alkalmazott	szak- munkás
nem						
férfi	20,3%	19,4%	20,3%	23,5%	10,3%	6,1%
nő	20,9%	14,7%	34,5%	16,1%	11,2%	2,6%
lakóhely						
Bp.	20,2%	18,1%	36,5%	16,6%	7,1%	1,5%
megyeszékhely	19,1%	21,4%	31,2%	17,6%	7,3%	3,3%
város	19,4%	16,8%	29,7%	22,0%	8,1%	4,0%
kisváros	19,8%	17,2%	25,4%	19,2%	12,8%	5,6%
község	21,8%	12,3%	25,1%	22,0%	14,0%	4,7%
szülők iskolázottsága						
csak 8 ált.	35,6%	12,3%	17,8%	9,6%	17,8%	6,8%
legalább szakmunkás	24,1%	14,0%	19,3%	21,9%	13,3%	7,4%
legalább érettségi	20,1%	17,1%	27,6%	20,8%	11,0%	3,4%
legalább felsőfok	16,1%	17,0%	36,1%	19,4%	9,1%	2,4%
mindkettő felsőfok	14,5%	24,2%	43,4%	12,3%	5,0%	,6%
képzési forma						
szerkezetváltó gimn.	11,9%	23,3%	53,5%	6,4%	4,5%	,5%
hagyományos gimn.	14,2%	20,1%	49,0%	11,4%	5,1%	,2%
szakközép	21,1%	17,0%	22,2%	21,7%	15,8%	2,1%
szakmunkás	33,4%	9,1%	3,9%	29,3%	8,2%	16,1%
iskolafenntartó						
állam	21,7%	16,8%	27,0%	19,8%	10,6%	4,1%
egyház	11,6%	14,6%	53,8%	12,6%	6,5%	1,0%
alapítvány	25,2%	21,4%	11,7%	20,4%	12,6%	8,7%
összesen	20,6%	16,8%	28,2%	19,4%	10,8%	4,1%
ált. iskolai átlag	3,847	4,234	4,410	3,789	3,853	3,454
közisk. közismereti átlag	3,411	3,841	4,067	3,308	3,352	3,107
N	468	381	640	439	245	94

Végzős tanulók, 2003

4. Továbbtanulási ambíciók

2003-as kutatásunk adatai szerint a 18-19 éves fiatalok körében az utóbbi években határozottan megnőtt a tanulási ambíció. Amikor azt kérdeztük a végzős középiskolásoktól, hogy milyen továbbtanulási terveik vannak, az derült ki, hogy túlnyomó többségük (82%) nem tekinti befejezettnek a tanulmányait a középfokú iskola elvégzésével. A végzősök több, mint fele (55%) nappali tagozatú felsőfokú továbbtanulást tervezett, 7%-uk esti vagy levelező tagozatos továbbtanulást, 13%-uk tervezte valamilyen szakmai képzettség megszerzését, 8%-uk pedig (valamennyien szakmunkástanulók) az érettségit kívánta megszerezni.

A továbbtanulásra vonatkozó tervek nemek szerint nem mutattak jelentős eltérést, de lakóhelyek, a szülők iskolázottsága, a középiskola képzési formája, a középfokú iskola fenntartója és a végzősök tanulmányi eredményei szerint karakteresen eltértek. A továbbtanulást nem tervezők aránya igazodott a tanulók lakóhelyének urbanizációs szintjéhez és a szülők iskolai végzettségéhez, vagyis minél kisebb településen élt valaki, és minél alacsonyabb volt szülei iskolázottsága, annál valószínűbb, hogy a középfokú iskola után nem tervezett továbbtanulást. Ugyancsak szoros összefüggés mutatkozott a középfokú iskola képzési formája és a továbbtanulást nem tervezők aránya között is, utóbbiak a szakmunkástanulók között voltak legtöbben, de arányuk itt is alig haladta meg a tanulók egyharmadát (38%).

A felsőfokú képzésre készülő túlnyomó többsége nappali továbbtanulásra készült. Az ő arányuk a tovább nem tanulókkal éppen ellentétesen alakult, vagyis minél nagyobb településen élt valaki és minél magasabb iskolázottsági fokozatot értek el a szülei, annál valószínűbb, hogy nappali képzésben akart felsőfokú diplomát szerezni. Ugyancsak szigorúan igazodott a nappali tagozatú továbbtanulást tervezők aránya a középfokú iskolák rangsorához: vagyis a szerkezetváltó gimnáziumokban alig találtunk olyan végzőst, aki nem nappali felsőfokú továbbtanulásra készült, ugyanez jellemezte a hagyományos gimnáziumi osztályok tanulóinak túlnyomó többségét is, míg a szakközépiskolás tanulók körében mért arányuk éppen hogy megközelítette az 50%-ot.

A középfokú iskola nem felsőfokú „kiegészítésére” vonatkozó tervek főként a szakmai iskolák tanulóit jellemezték. A szakközépiskolák végzőseinek 24%-a mondta azt, hogy középfokon szeretne további szakmai ismereteket szerezni, a szakmunkástanulóknak pedig közel fele (43%) tervezte az érettségi megszerzését.

Továbbtanulási ambíciók a tanulók egyéb jellemzői szerint

jellemzők		továbbtanulási terv				
		nem tanul	nappali felsőfok	esti felsőfok	szakma	érettségi
nem	férfi	20,2%	53,1%	4,6%	16,0%	6,1%
	nő	15,4%	55,5%	8,4%	10,7%	10,0%
lakóhely	Bp.	12,4%	71,2%	7,0%	5,5%	3,9%
	megyeszékhely	12,4%	66,8%	6,2%	7,2%	7,4%
	város	16,6%	59,9%	4,3%	15,9%	3,2%
	kisváros	18,2%	48,6%	8,3%	15,5%	9,4%
	község	23,4%	41,1%	6,7%	15,7%	13,1%
szülők iskolázottsága	csak 8 ált.	34,7%	30,7%	5,3%	17,3%	12,0%
	legalább szakmunkás	25,5%	32,3%	10,2%	18,9%	13,0%
	legalább érettségi	18,5%	53,5%	7,1%	13,6%	7,4%
	legalább felsőfok	10,6%	71,2%	5,0%	9,7%	3,5%
	mindkettő felsőfok	3,4%	91,5%	1,9%	2,2%	,9%
képzési forma	szervezetváltó gimn.	2,5%	92,6%	2,9%	2,0%	
	hagyományos gimn.	5,2%	87,4%	2,9%	4,5%	
	szakközép	19,2%	47,8%	9,4%	23,6%	
	szakmunkás	37,6%	8,9%	6,9%	3,3%	43,2%
iskolafenntartó	állam	17,4%	53,1%	6,4%	14,3%	8,8%
	egyház	5,8%	82,1%	3,4%	8,2%	,5%
	alapítvány	38,7%	30,2%	9,4%	3,8%	17,9%
összesen		17,5%	54,5%	6,7%	13,1%	8,3%
ált. iskolai átlag		3,610	4,349	3,937	3,791	3,376
közisk. közismereti átlag		3,087	3,980	3,488	3,097	3,210
N		422	1279	160	312	194

Végzős tanulók, 2003

Miután az adatfelvételre 2003 tavaszán került sor, nemcsak a továbbtanulási tervekről, hanem a felsőfokra való jelentkezésekről is tájékozódni tudtunk. Az eredeti tervek és a megvalósult jelentkezések között nem mutatkozott jelentős eltérés. A középfokú iskolák végzőseinek több, mint fele (56%) jelentkezett valamilyen felsőfokú intézménybe. A jelentkezők aránya a végzősökhöz képest a szervezetváltó gimnáziumok esetében 97%, a hagyományos gimnáziumok esetében 90%, a szakközépiskolák esetében pedig 50% volt.

A felsőfokú továbbtanulásra aspirálók átlagosan 2,3 helyre adták be a jelentkezéseiket, a gimnáziumi tanulók (akikben nagyobb volt a továbbtanu-

lási eltökéltség, vagy több helyre is esélyesnek vélték a bejutásukat) több helyre, a szakközépiskolások pedig kevesebb helyre jelentkeztek.

**Felsőfokú továbbtanulásra jelentkezők aránya képzési formák szerint
(a válaszadók %-ában)**

képzési forma	felsőfokú továbbtanulás	hány helyre jelentkezett átlag
szerkezetváltó gimn.	97,0%	2,72
hagyományos gimn.	90,1%	2,81
szakközép	49,5%	1,72
összesen	56,0%	2,34
N	2365	2365

Végzős tanulók, 2003

Annak érdekében, hogy kiderítsük, hogy a végzősök milyen felsőoktatási intézményeket preferáltak, a jelentkezési lapok első három helyén megjelölt intézményeket vizsgáltuk. Az adatokból az derült ki, hogy a jelentkezők döntő többsége állami felsőoktatási intézményekbe igyekezett bejutni. Különösen határozott volt ez a szándék a szerkezetváltó iskolák tanulóinak körében, akik közül 93% még a harmadik helyen is állami intézményt választott, szemben a hagyományos gimnáziumok végzőseivel, akiknek közel egytizede mindhárom alkalommal egyházi intézménybe adta be a jelentkezését, és szemben a szakközépiskolásokkal, akiknek egytizede mindhárom helyen alapítványi intézménybe jelentkezett.

**A választott felsőoktatási intézmények fenntartója
a jelentkezések száma szerint**

jelentkezés	intézmény-fenntartó	képzési forma			összesen
		szerkezetváltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	
1. hely (N=1164)					
	állami	92,2%	88,3%	89,2%	89,3%
	egyházi	2,2%	7,5%	2,5%	4,6%
	alapítványi	5,6%	4,3%	8,3%	6,1%
2. hely (N=780)					
	állami	95,2%	84,4%	86,3%	87,0%
	egyházi	3,4%	9,8%	4,7%	7,2%
	alapítványi	1,4%	5,7%	9,0%	5,8%
3. hely (N=481)					
	állami	93,3%	83,8%	86,0%	86,3%
	egyházi	1,9%	9,5%	3,2%	6,7%
	alapítványi	4,8%	6,7%	10,8%	7,1%

Végzős tanulók, 2003

A végzősök nagyobbik fele mindhárom jelentkezés alkalmával egyetemre, kisebbik fele pedig főiskolára jelentkezett. Mindhárom jelentkezésnél megfigyelhető, hogy a gimnáziumi tanulók elsősorban egyetemekre aspiráltak, a szakközépiskolások pedig főként főiskolákra, de az adatokból az is jól látszik, hogy a második és harmadik jelentkezés alkalmával a gimnazisták esetében is nőtt a főiskolákra jelentkezők aránya.

A választott felsőoktatási intézmények típusa a jelentkezések száma szerint

jelentkezés	intézmények típusa	képzési forma			összesen
		szerkezetváltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	
1. hely (N=1164)					
	egyetem	75,0%	65,8%	31,0%	52,7%
	főiskola	25,0%	34,2%	69,0%	47,3%
2. hely (N=780)					
	egyetem	77,2%	61,9%	28,6%	55,6%
	főiskola	22,8%	38,1%	71,4%	44,4%
3. hely (N=481)					
	egyetem	69,9%	56,0%	28,7%	53,6%
	főiskola	30,1%	44,0%	71,3%	46,4%

Végzős tanulók, 2003

A végzősök túlnyomó többsége mindhárom középfokú iskolatípusból nappali képzésben szeretett volna továbbtanulni. Az esti-levellező képzésbe jelentkezők aránya mindhárom alkalommal csak a szakközépiskolások esetében volt magasabb az átlagnál.

A választott felsőoktatási intézmények tagozata a jelentkezések száma szerint

jelentkezés	intézmények tagozata	képzési forma			összesen
		szerkezetváltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	
1. hely (N=1164)					
	nappali	96,6%	98,2%	89,8%	94,4%
	levelező	3,4%	1,8%	10,2%	5,6%
2. hely (N=780)					
	nappali	99,3%	97,1%	88,8%	95,1%
	levelező	,7%	2,9%	11,2%	4,9%
3. hely (N=481)					
	nappali	98,1%	97,9%	85,7%	95,6%
	levelező	1,9%	2,1%	14,3%	4,4%

Végzős tanulók, 2003

A választott felsőoktatási intézmények kara a jelentkezők száma szerint

jelentkező	intézmények kara	képzési forma			összesen
		szervezet-váltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	
1. hely (N=1164)	társadalomtudomány, bölcsészet, jog	36,4%	36,4%	36,4%	34,4%
	természettudomány, orvosi	14,2%	14,2%	10,6%	9,1%
	műszaki	18,8%	18,8%	8,6%	20,1%
	közgazdasági	25,6%	25,6%	27,1%	26,9%
	agrár	,6%	,6%	2,2%	1,8%
	honvédelem	2,3%	2,3%	2,2%	2,4%
	sport			,6%	,7%
	művészet	1,1%	1,1%	1,8%	2,3%
	hittudomány	1,1%	1,1%	3,7%	2,4%
	2. hely (N=780)	társadalomtudomány, bölcsészet, jog	39,3%	43,1%	22,9%
természettudomány, orvosi		15,2%	11,9%	10,0%	11,9%
műszaki		15,2%	8,7%	29,0%	15,5%
közgazdasági		26,9%	30,0%	32,4%	30,0%
agrár		,7%	1,9%	1,0%	1,4%
honvédelem			,2%	1,4%	,6%
sport		,7%	1,0%	1,0%	,9%
művészet		,7%	1,0%	1,9%	1,3%
hittudomány		1,4%	2,2%	,5%	1,6%
3. hely (N=481)		társadalomtudomány, bölcsészet, jog	35,9%	43,6%	26,9%
	természettudomány, orvosi	18,4%	12,1%	7,5%	12,6%
	műszaki	16,5%	6,8%	20,4%	11,6%
	közgazdasági	27,2%	32,5%	39,8%	32,8%
	agrár	1,0%	2,1%	1,1%	1,7%
	honvédelem				
	sport		,7%	2,2%	,8%
	művészet		,4%	2,2%	,6%
	hittudomány	1,0%	1,8%		1,3%

Végzős tanulók, 2003

Az első jelentkezési helyen a végzősök bő egyharmada társadalomtudományi (bölcsészet, jog) karra, bő egynegyede közgazdasági karra, egyötöde műszaki karra, és egytizede természettudományi vagy orvosi karra jelentkezett. A fennmaradó 10% pedig megoszlott az egyéb (agrár, honvé-

delem, sport, művészet, hittudomány) karok között. Ebben a tekintetben a különböző iskolatípusok végzősei között nem találtunk lényeges különbséget.

A második és a harmadik jelentkezés alkalmával csak a hagyományos gimnáziumi tanulók és a szakközépiskolások változtattak elképzeléseiken (a gimnazisták esetében növekedett a társadalomtudományi karokra, a szakközépiskolások között pedig növekedett a műszaki karokra jelentkezők aránya), amiből arra következtethetünk, hogy a szerkezetváltó gimnáziumok tanulói ragaszkodtak leginkább az érdeklődésüknek megfelelő szakterülethez, és inkább egyéb tekintetben (az intézmény helye, fenntartója, stb.) tettek engedelményeket. Első helyen a végzősök 55%-a jelentkezett lakóhelyének megyéjén kívüli felsőoktatási intézménybe, 15%-uk a megyén belül található intézménybe, 30%-uk pedig a lakóhelyén működő intézménybe. A második és a harmadik jelentkezés alkalmával a kiválasztott intézmények fokozatosan távolodtak a lakóhelytől.

Ebben a tekintetben azonban iskolatípusonként jelentős különbségek voltak megfigyelhetők. Mindhárom jelentkezés alkalmával a szerkezetváltó gimnáziumok tanulói közül jelentkeztek a legtöbben lakóhelyükön működő intézményekbe (közülük élnek a legtöbben nagyvárosokban), a szakközépiskolai tanulók közül jelentkeztek a legtöbben megyéjükön belüli intézményekbe (ők választottak legnagyobb arányban vidéki főiskolákat), és a hagyományos gimnáziumok tanulói közül jelentkeztek a legtöbben megyéjükön kívüli felsőoktatási intézményekbe.

A választott felsőoktatási intézmények települése a jelentkezések száma szerint

jelentkezés	intézmény települése	képzési forma			összesen
		szerkezetváltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	
1. hely (N=1164)					
	lakóhelyen	40,0%	25,8%	30,0%	29,7%
	megyében	8,3%	12,7%	20,3%	15,2%
	megyén kívül	51,7%	61,6%	49,7%	55,1%
2. hely (N=780)					
	lakóhelyen	37,9%	22,7%	29,2%	27,3%
	megyében	6,9%	10,0%	17,0%	11,5%
	megyén kívül	55,2%	67,2%	53,8%	61,3%
3. hely (N=481)					
	lakóhelyen	39,4%	18,0%	23,7%	23,8%
	megyében	5,8%	9,9%	16,1%	10,2%
	megyén kívül	54,8%	72,1%	60,2%	66,0%

Végzős tanulók, 2003

Megkérdeztük a felsőoktatási intézményekbe készülő végzősöktől azt is, hogy tudomásuk szerint lesz-e felvételi vizsga abban az intézményben, ahova első helyen jelentkeztek. A válaszok szerint a legtöbben az alapítványi intézményekbe, a főiskolákra, levelező tagozatra, műszaki és agrár karokra, és a kisebb városokban működő intézményekbe juthatnak be felvételi nélkül. Mivel az ilyen intézményekbe az átlagosnál gyakrabban jelentkeznek szakközépiskolában érettségiző tanulók, a 20%-os átlaggal szemben közülük majdnem 30%-nak van esélye arra, hogy felvételi vizsga nélkül kerüljön be felsőfokra.

A felvételi vizsgára készülő tanulók aránya az intézmények jellemzői szerint (a válaszadók %-ában)

jellemzők		felvételi
intézményfenntartó	állami	82,3%
	egyházi	96,2%
	alapítványi	63,2%
intézménytípus	egyetem	90,0%
	főiskola	72,3%
tagozat	nappali	82,3%
	levelező	73,8%
kar	társadalomtudomány, bölcsészet, jog	95,5%
	természettudomány, orvosi	87,3%
	műszaki	64,2%
	közgazdasági	75,1%
	agrár	45,0%
	honvédelem	100,0%
	sport	100,0%
	művészet	96,2%
	hittudomány	100,0%
település	főváros	84,2%
	megyeszékhely	79,4%
	egyéb város	74,7%
képzési forma	szervezetváltó gimn.	81,8%
	hagyományos gimn.	87,2%
	szakközép	72,4%
összesen		81,8
N		1270

Végzős tanulók, 2003

**Hogyan készül a felvételire a tanulók egyéb jellemzői szerint
(a válaszadók %-ában)**

jellemzők		fizetős előkészítő	magántanár
nem	férfi	15,9%	19,9%
	nő	21,0%	28,9%
lakóhely	Bp.	32,4%	16,7%
	megyeszékhely	16,5%	38,4%
	város	27,3%	31,3%
	kisváros	13,5%	22,6%
	község	6,5%	17,0%
szülők iskolázottsága	csak 8 ált.	10,0%	20,0%
	legalább szakmunkás	9,3%	16,8%
	legalább érettségi	12,5%	25,0%
	legalább felsőfok	21,1%	23,5%
	mindkettő felsőfok	34,2%	32,7%
képzési forma	szervezetváltó gimn.	28,5%	25,5%
	hagyományos gimn.	23,7%	33,0%
	szakközép	11,0%	17,5%
iskolafenntartó	állam	20,4%	26,3%
	egyház	14,1%	20,2%
	alapítvány	13,6%	27,3%
összesen		19,3%	25,4%
köziskolai közismereti átlag		4,29	4,16
N		1065	1065

Végzős tanulók, 2003

Természetesen arra is kíváncsiak voltunk, hogy a továbbtanulást tervezők milyen intenzitással készülnek a felvételi vizsgákra. Az adatok szerint a felsőfokú továbbtanulásra jelentkező végzősök egyötöde járt „fizetős” felvételi előkészítőre, egynegyede járt magántanárhoz, és közel egytizede (8%) járt ingyenes felvételi előkészítőre annak érdekében, hogy a felvételi vizsgán minél jobban megfeleljen. A felkészítésre szánt pénz és energia nem annyira a tanulók tanulmányi eredményeitől függött, hanem sokkal inkább a felsőfokra való bejutás ambíciójától és a tanulók mögött álló szülők tehetőségétől. Erre utal, hogy a középfokú iskolákban a közismereti tárgyakból „fizetős” előkészítőkre járó tanulók érték el a legjobb átlageredményt, valamint az is, hogy az átlagosnál nagyobb arányban találtuk őket a köztudottan magas színvonalú oktatást nyújtó szervezetváltó gimnáziumok tanulóival, valamint a diplomás szülők gyerekei között. Magántanároknál ugyancsak a diplomás szülők gyerekei, és a hagyományos gimnáziumi tanulók készültek

az átlagosnál gyakrabban a felvételikre. Ebben a tekintetben a lakóhelynek is volt némi szerepe. A budapesti tanulók ugyanis az átlagosnál gyakrabban jártak „fizetős” előkészítőkre, a vidéki nagyvárosokban élők pedig az átlagosnál gyakrabban fordultak magántanárhoz felvételi esélyeik javítása érdekében.

Azt tapasztaltuk, hogy a felvételire való felkészülés érdekében hozott „anyagi” áldozatok gyakorisága attól is függ, hogy a jelentkezők milyen felsőfokú intézményekbe igyekeznek. „fizetős” előkészítőre és magántanárhoz is az átlagosnál többen jártak azok közül, akik egyetemre jelentkeztek (ahol komolyabb felvételi vizsgákra lehetett számítani), és a „fizetős” előkészítőkre járók között az átlagosnál többen voltak a társadalomtudományi (és bölcsészeti, jogi) karokra jelentkezők, valamint a fővárosi intézményekbe jelentkezők is.

**Hogyan készül a felvételire a felsőfokú intézmény jellemzői szerint
(a válaszadók %-ában)**

jellemzők	fizetős előkészítő	magántanár
intézményfenntartó		
állami	20,4%	27,9%
egyházi	19,6%	9,8%
alapítványi	17,4%	15,2%
intézménytípus		
egyetem	26,4%	31,8%
főiskola	12,0%	19,2%
tagozat		
nappali	21,0%	27,2%
levelező	6,0%	14,0%
kar		
társadalomtudomány, bölcsészet, jog	25,3%	25,7%
természettudomány, orvosi	17,4%	28,3%
műszaki	19,0%	21,6%
közgazdasági	18,7%	28,9%
agrár		22,2%
honvédelem	7,4%	29,6%
sport	12,5%	12,5%
művészet	16,0%	24,0%
hittudomány	8,0%	44,0%
település		
főváros	27,6%	26,0%
megyeszékhely	12,0%	29,8%
egyéb város	6,8%	8,5%
összesen	20,1%	26,4%
N	969	969

Végzős tanulók, 2003

Azt is megkérdeztük a végzős középiskolásoktól, hogy milyen eredményre számítanak a felvételi vizsgákon. A végzősök 56%-a nem merete megjósolni a végeredményt, 4%-uk egyáltalán nem bízott a sikerben, 31%-a gondolta úgy, hogy valószínűleg felveszik, egytizedük pedig biztos volt a felvételi sikerében. Az adatok szerint az átlagosnál optimistábbnak mutatkoztak a fővárosban élők, a diplomás szülők gyerekei, valamint a gimnáziumok, és az alapítványi iskolák végzősei.

Egyértelműen szoros összefüggést tapasztaltunk a felvételre vonatkozó „kilátások” és a középiskolai tanulmányi eredmények között. Vagyis minél jobb tanulmányi eredményeket ért el valaki a középfokú iskolában, annál jobban bízott a felsőfokú felvételi sikerében.

**Milyen eredményt vár a felvételtől a tanulók egyéb jellemzői szerint
(a válaszadók %-ában)**

jellemzők		biztosan felveszik	valószínűleg felveszik	nem lehet tudni	valószínűleg nem veszik fel
nem					
férfi		12,3%	30,8%	52,1%	4,9%
nő		7,4%	30,5%	58,5%	3,7%
lakóhely					
Bp.		9,5%	35,0%	48,6%	7,0%
megyeszékhely		11,1%	31,5%	54,8%	2,6%
város		10,1%	31,6%	57,6%	,6%
kisváros		8,2%	29,2%	57,4%	5,2%
község		9,5%	27,4%	58,9%	4,2%
szülők iskolázottsága					
csak 8 ált.		5,9%	41,2%	47,1%	5,9%
legalább szakmunkás		7,4%	21,3%	64,9%	6,4%
legalább érettségi		6,8%	28,7%	60,5%	4,0%
legalább felsőfok		11,7%	31,9%	54,0%	2,4%
mindkettő felsőfok		14,0%	36,7%	44,4%	4,9%
képzési forma					
szervezetváltó gimn.		10,6%	35,4%	50,8%	3,2%
hagyományos gimn.		7,5%	36,0%	53,3%	3,2%
szakközép		10,8%	24,5%	58,9%	5,7%
iskolafenntartó					
állam		9,9%	31,2%	54,4%	4,5%
egyház		6,9%	25,3%	65,5%	2,3%
alapítvány		15,6%	37,5%	43,8%	3,1%
összesen		9,6%	30,6%	55,7%	4,2
közisk. közismereti átlag		4,08	4,14	3,90	3,41
N		1238	1238	1238	1238

Végzős tanulók, 2003

A felvételi „kilátásait” azonban nem csak az befolyásolta, hogy ki honnan jött, hanem az is, hogy hova akart bekerülni. Az adatok szerint az átlagosnál optimistábbak voltak a felvételi sikerét illetően azok a végzősök, akik esti és levelező tagozatra, valamint agrár és műszaki karokra készültek, és az átlagosnál kevésbé bíztak a sikerben a társadalomtudományi karokra és a művészeti intézményekbe készülők, valamint azok, akik alapítványi intézményekbe jelentkeztek.

**Milyen eredményt vár a felvételtől a felsőfokú intézmények jellemzői szerint
(a válaszadók %-ában)**

jellemzők		biztosan felveszik	valószínűleg felveszik	nem lehet tudni	valószínűleg nem veszik fel
intézményfenntartó					
állami		9,5%	32,4%	54,0%	4,1%
egyházi		7,7%	30,8%	57,7%	3,8%
alapítványi		4,8%	27,0%	63,5%	4,8%
intézménytípus					
egyetem		8,9%	36,2%	51,2%	3,7%
főiskola		9,3%	27,4%	58,6%	4,7%
tagozat					
nappali		8,5%	32,3%	54,8%	4,4%
levelező		15,5%	32,8%	51,7%	
kar					
társadalomtud., bölcsészet, jog		4,2%	31,4%	60,0%	4,4%
természettud., orvosi		10,9%	35,6%	51,5%	2,0%
műszaki		17,1%	32,4%	46,3%	4,2%
közgazdasági		7,9%	34,8%	52,4%	4,8%
agrár		21,1%	31,6%	47,4%	
honvédelem		3,7%	29,6%	63,0%	3,7%
sport		12,5%	12,5%	75,0%	
művészet		7,7%	7,7%	69,2%	15,4%
hittudomány		8,0%	32,0%	56,0%	4,0%
település					
főváros		10,3%	34,9%	49,8%	5,0%
megyeszékhely		7,8%	28,7%	60,5%	2,9%
egyéb város		7,9%	27,6%	59,2%	5,3%
összesen		9,1%	32,1%	54,6%	4,1
N		1123	1123	1123	1123

Végzős tanulók, 2003

A kérdőívekből az derült ki, hogy a felsőfokú továbbtanulásra jelentkezők többsége nagyon határozottan ragaszkodik továbbtanulási ambícióihoz. Amikor azt kérdeztük a középiskolák végzőseitől, hogy mi a tervük arra az esetre, ha nem veszik fel őket felsőfokra, 70%-uk mondta azt, hogy

jövőre újra jelentkeznek, 25%-uk tervezte azt, hogy szakmát tanul, és mindössze 5%-uk mondott volna le a továbbtanulásról. Az átlagosnál többen ragaszkodtak a felsőfokra való bekerüléshez a diplomás szülők gyerekei közül, a gimnáziumi tanulók közül és az egyházi iskolák tanulói közül. Az átlagosnál többen érték volna be szakmatanulással az érettségivel nem rendelkező szülők gyerekei közül és a szakközépiskolák végzősei közül, és az átlagosnál többen mondtak volna le végleg a továbbtanulásról az érettségivel nem rendelkező szülők gyerekei, valamint az alapítványi iskolák tanulói közül (de a továbbtanulásról „lemondók” aránya ezekben a csoportokban is alig haladta meg a 10%-ot).

A továbbtanuláshoz való ragaszkodás szorosan igazodott a végzősök középiskolai tanulmányi eredményeihez. Vagyis a felsőfokú továbbtanuláshoz ragaszkodók középiskolai eredményei voltak a legjobbak, és a továbbtanulásról lemondani hajlandók eredményei a leggyengébbek.

Mi a terve, ha nem veszik fel felsőfokra a tanulók egyéb jellemzői szerint (a válaszadók %-ában)

jellemzők		újra jelentkezik	szakmát tanul	nem tanul tovább
nem				
	férfi	68,3%	25,6%	6,1%
	nő	71,4%	23,6%	5,0%
lakóhely				
	Bp.	67,7%	25,8%	6,6%
	megyeszékhely	78,5%	18,6%	3,0%
	város	66,7%	30,3%	3,0%
	kisváros	67,7%	25,9%	6,4%
	község	69,7%	22,3%	8,0%
szülők iskolázottsága				
	csak 8 ált.	60,0%	33,3%	6,7%
	legalább szakmunkás	55,1%	34,1%	10,8%
	legalább érettségi	65,6%	27,8%	6,6%
	legalább felsőfok	75,2%	21,1%	3,7%
	mindkettő felsőfok	85,1%	14,0%	,8%
képzési forma				
	szerkezetváltó gimn.	86,8%	11,3%	1,9%
	hagyományos gimn.	81,9%	16,6%	1,5%
	szakközép	53,9%	37,4%	8,7%
iskolafenntartó				
	állam	67,7%	26,8%	5,5%
	egyház	81,3%	15,3%	3,3%
	alapítvány	73,9%	13,0%	13,0%
összesen		69,7%	25,0%	5,4%
közisk. közismereti átlag		4,09	3,69	3,57
N		1122	1122	1122

Végzős tanulók, 2003

5. Munkavállalási ambíciók

2003 tavaszán a középfokú iskolák végzőseinek mindössze egyharmada készült arra, hogy nem tanul tovább, hanem munkát vállal az iskola befejezése után. A potenciális munkavállalók főképp a gyengébb tanulók közül (közismereti átlageredményük 3,3 volt) és a fiúk közül kerültek ki, és arányuk szorosan igazodott a tanulók lakóhelyéhez, szüleik iskolázottságához és középfokú iskolájuk képzési formájához. Vagyis minél nagyobb településen élt valaki, minél magasabb volt a szülei iskolázottsága és minél magasabb presztízssű középiskolába járt, annál kevésbé valószínű, hogy munkába akart állni a középfokú iskola elvégzése után. A legkevesebb munkavállalásra készülő tanulót a szerkezetváltó gimnáziumok és az egyházi iskolák végzősei között találtuk (itt a 10%-ot sem érte el az arányuk), de a munkavállalásra készülők aránya a szakközépiskolák végzőseinek esetében sem érte el a gyerekek felét (42%), és a szakmunkástanulók esetében is csak alig haladta meg azt (56%).

Amikor azt kérdeztük a munkába állást tervező végzősöktől, hogy miért nem akarnak továbbtanulni, a válaszadók általában többféle indokot is említettek: 52%-uk mondta azt, hogy pénzt szeretne keresni, 42%-uk mondta azt, hogy elege van a tanulásból, 25%-uk gondolta úgy, hogy nem elég jó a bizonyítványa, és 22%-uk mondta azt, hogy szülei nem tudnák anyagilag támogatni a továbbtanulását.

Az adatok elemzéséből az derült ki, hogy a tanulmányi okok az átlagosnál gyakrabban játszottak szerepet a fiúk, a nagyobb városokban élők, az előnyösebb társadalmi helyzetűek és a hagyományos gimnáziumok tanulói esetében, az anyagi okok pedig inkább a lányok, a községekben élők, a hátrányos családi körülmények között élők, és a szakmunkástanulók esetében akadályozták a nappali képzésben való továbbtanulást.

A tanulmányi és az anyagi okok együttes előfordulása a diplomás szülők gyerekeinek esetében, a szerkezetváltó gimnáziumok tanulói esetében és az egyházi iskolák végzősei esetében volt jellemzőbb az átlagnál, amiből arra következtethetünk, hogy ezekben a csoportokban csak akkor mondanak le a gyerekek a felsőfokú továbbtanulásról, ha ezt többféle súlyos tényező (gyenge tanulmányi eredmény és nehéz anyagi körülmények) akadályozza.

A középfok után munkavállalást tervezők aránya a tanulók egyéb jellemzői szerint (a válaszadók%-ában)

jellemzők		munkavállalást tervezők aránya
nem	férfi	38,6%
	nő	26,5%
lakóhely	Bp.	28,1%
	megyeszékhely	26,1%
	város	25,0%
	kisváros	33,5%
	község	41,1%
szülők iskolázottsága	csak 8 ált.	45,8%
	legalább szakmunkás	46,8%
	legalább érettségi	33,1%
	legalább felsőfok	25,1%
	mindkettő felsőfok	12,5%
képzési forma	szervezetváltó gimn.	9,4%
	hagyományos gimn.	13,0%
	szakközép	41,5%
	szakmunkás	55,7%
iskolafenntartó	állam	34,3%
	egyház	8,7%
	alapítvány	29,5%
összesen		32,4
közisk. közismereti átlag		3,30
N		1808

Végzős tanulók, 2003

**Miért nem akar tovább tanulni a tanulók egyéb jellemzői szerint
(a válaszadók%-ában)**

jellemzők		tanulmányi ok	anyagi ok	mindkettő
nem	férfi	39,9%	26,7%	33,4%
	nő	26,4%	50,8%	22,8%
lakóhely	Bp.	33,8%	33,8%	32,4%
	megyeszékhely	40,7%	31,4%	27,9%
	város	46,8%	32,3%	21,0%
	kisváros	32,2%	37,4%	30,3%
	község	26,8%	43,6%	29,6%
szülők iskolázottsága	csak 8 ált.	38,7%	41,9%	19,4%
	legalább szakmunkás	27,8%	42,7%	29,5%
	legalább érettségi	33,1%	39,6%	27,3%
	legalább felsőfok	47,6%	23,8%	28,6%
	mindkettő felsőfok	47,6%	9,5%	42,9%
képzési forma	szerkezetváltó gimn.	22,2%	22,2%	55,6%
	hagyományos gimn.	42,4%	27,3%	30,3%
	szakközép	35,5%	36,0%	28,5%
	szakmunkás	28,2%	44,1%	27,8%
iskolafenntartó	állam	35,0%	35,2%	29,7%
	egyház	21,1%	42,1%	36,8%
	alapítvány	24,1%	54,2%	21,7%
összesen		33,1%	38,2%	28,7%
N		655	655	655

Végzős tanulók, 2003

2003 tavaszán megkérdeztük az érettségi és szakmunkásvizsga előtt álló, munkavállalásra készülő végzősöktől azt is, hogy van-e már konkrét állásajánlatuk. Mindössze 28%-uk mondta azt, hogy olyan konkrét állásajánlata van, amelyik megfelel a képzettségének, 14%-uknak volt képzettségétől eltérő állásajánlata, 58%-uk pedig még nem tudta, hogy hol fog elhelyezkedni.

Képzettségüknek megfelelő állásajánlattal legtöbben a szakmunkás-képzők tanulói és az alapítványi iskolák tanulói közül rendelkeztek, de ez az ő esetükben is csak a tanulók alig 40%-ára volt jellemző. A képzettség-től eltérő állásajánlattal legtöbben a szerkezetváltó osztályok és az egyházi iskolák tanulói rendelkeztek. Az állásajánlattal nem rendelkezők aránya pedig a szakközépiskolák és a hagyományos gimnáziumok tanulói között volt a legmagasabb.

**Van-e konkrét állásajánlata a tanulók egyéb jellemzői szerint
(a válaszadók%-ában)**

jellemzők		van, képztségének megfelelő	van, képztségének nem megfelelő	nincs
nem				
	férfi	28,4%	16,6%	54,9%
	nő	26,0%	12,5%	61,5%
lakóhely				
	Bp.	19,6%	23,9%	56,5%
	megyeszékhely	23,4%	12,3%	64,3%
	város	27,6%	9,2%	63,3%
	kisváros	30,3%	13,0%	56,7%
	község	28,7%	14,7%	56,6%
szülők iskolázottsága				
	csak 8 ált.	25,0%	16,7%	58,3%
	legalább szakmunkás	32,2%	12,4%	55,4%
	legalább érettségi	25,0%	15,2%	59,8%
	legalább felsőfok	32,0%	16,5%	51,5%
	mindkettő felsőfok	21,4%	16,1%	62,5%
képzési forma				
	szerkezetváltó gimn.	21,4%	35,7%	42,9%
	hagyományos gimn.	9,8%	27,2%	63,0%
	szakközép	22,8%	12,2%	64,9%
	szakmunkás	40,7%	13,5%	45,9%
iskolafenntartó				
	állam	26,5%	14,7%	58,8%
	egyház	28,3%	26,1%	45,7%
	alapítvány	37,9%	9,1%	53,0%
összesen		27,5%	14,4%	58,1%
N		989	989	989

Végzős tanulók, 2003

Amikor azt kérdeztük a végzősöktől, hogy reményeik szerint kire számíthatnak az álláskeresés során, nagy többségük (82%) a családját említette és majdnem kétharmaduk (64%) az ismerőseit. Középiskolája segítségére mindössze 6%-uk számított, a munkaközvetítők segítségére pedig 18%-uk. 13%-uk viszont úgy gondolta, hogy a munkahelykeresésben kizárólag saját magára számíthat.

Ezekből az adatokból jól látszik, hogy a pályakezdők fiatalok elsősorban mikrokörnyezetük (családjuk, rokonaik, barátaik, ismerőseik) támogatására számíthatnak az elhelyezkedésnél, és csak nagyon kis mértékben támaszkodhatnak intézményes segítségre.

**Kinek a segítségére számíthat az álláskeresésnél képzési formák szerint
(a válaszadók %-ában)**

képzési forma	segítség				
	család	közép-iskola	ismerősök	munka-közvetítő	saját maga
szerkezetváltó gimn.	89,7%		82,8%	20,7%	6,9%
hagyományos gimn.	81,8%	4,9%	55,2%	18,2%	17,5%
szakközép	83,2%	8,2%	68,7%	23,1%	11,6%
szakmunkás	78,5%	4,3%	58,9%	20,7%	13,2%
összesen	81,8%	6,4%	64,3%	18,2%	12,7%
N	1118	1118	1118	1118	1118

Végzős tanulók, 2003

Amikor munkavállalói igényeiről, ill. a munkavállalás során várható kompromisszum készségükről érdeklődtünk, az derült ki, hogy a végzős középiskolások elsősorban a munkához szükséges felkészültség és a munkahely távolsága tekintetében hajlanak kompromisszumokra. Vagyis 83%-uk mondta azt, hogy képzettségének nem megfelelő munkát is hajlandó lenne elvállalni, és 41%-uk érné be lakóhelyétől távoli munkahellyel is. Ezzel szemben a munkabér és az egészségkárosítás tekintetében alig hajlanak megalkuvásra, és fizikailag nehéz munkát is csak 27%-uk, piszkos munkát is mindössze 15%-uk lenne hajlandó elvállalni.

Érdekes módon éppen a határozott szakmai képzettséggel rendelkezők (szakközépiskolások és szakmunkástanulók) közül lennének legtöbben hajlandók képzettségüktől eltérő munkát végezni, és a gimnazisták közül lennének hajlandók a legtöbben távoli munkahelyekre utazni.

**Milyen munkák elvégzésére hajlandó képzési formák szerint
(a válaszadók %-ában)**

képzési forma	képzettségétől eltér	munka				
		nehéz	piszkos	káros	rosszul fizetett	távoli munkahely
szerkezetváltó gimn.	69,6%	13,0%	8,7%		4,3%	52,2%
hagyományos gimn.	64,5%	32,8%	19,7%	6,6%	5,7%	50,8%
szakközép	87,0%	26,2%	13,8%	2,4%	1,5%	42,7%
szakmunkás	82,6%	26,5%	15,8%	4,4%	2,0%	33,7%
összesen	82,5%	26,8%	15,0%	3,4%	2,2%	41,2%
N	988	988	988	988	988	988

Végzős tanulók, 2003

Amikor azt kérdeztük a végzős tanulóktól, hogy mennyire látják biztonságos elhelyezkedési esélyeiket, 29%-uk mondta azt, hogy egész biztosan el tud majd helyezkedni, 32%-uk gondolta azt, hogy valószínűleg talál mun-

kát, és 40%-uk mutatkozott bizonytalanak ebben a tekintetben. Az átlagosnál optimistábbnak mutatkoztak a fiúk, a szakmunkástanulók és a diplomás szülők gyerekei, és az átlagosnál bizonytalanabbak voltak az elhelyezkedési esélyeket illetően a lányok, a hátrányos helyzetű családok gyerekei és a hagyományos gimnáziumi osztályok tanulói.

Mire számít az elhelyezkedésnél a tanulók egyéb jellemzői szerint

jellemzők		biztos	valószínű	bizonytalan
nem	férfi	37,4%	32,4%	30,2%
	nő	20,3%	30,5%	49,2%
lakóhely	Bp.	31,7%	28,7%	39,6%
	megyeszékhely	26,1%	33,5%	40,4%
	város	32,5%	35,8%	31,7%
	kisváros	28,1%	29,8%	42,0%
	község	28,9%	31,9%	39,2%
szülők iskolázottsága	csak 8 ált.	27,1%	27,1%	45,8%
	legalább szakmunkás	28,5%	28,5%	42,9%
	legalább érettségi	27,2%	33,9%	39,0%
	legalább felsőfok	40,2%	29,1%	30,7%
	mindkettő felsőfok	32,0%	34,7%	33,3%
képzési forma	szervezetváltó gimn.	20,0%	46,7%	33,3%
	hagyományos gimn.	26,1%	26,8%	47,1%
	szakközép	27,9%	33,3%	38,9%
	szakmunkás	32,6%	29,4%	38,1%
iskolafenntartó	állam	28,7%	31,9%	39,4%
	egyház	28,2%	32,1%	39,7%
	alapítvány	32,5%	27,8%	39,7%
összesen		28,9%	31,6%	39,5%
N		1094	1094	1094

Végzős tanulók, 2003

A végzősök munkabérrel kapcsolatos elképzelései szorosan illeszkedtek családjuk társadalmi helyzetéhez és a középfokú iskola képzési formájához. Amikor azt kérdeztük a leendő munkavállalóktól, hogy mekkora az a legalacsonyabb munkabér, amennyiért hajlandók lennének elhelyezkedni, 79 ezer Ft-os átlagbért említettek. A diplomás szülők gyerekei és a szervezetváltó gimnáziumi tanulók azonban ennél legalább 20 ezer Ft-tal magasabb bérekre számítottak, szemben a hátrányos családi körülmények között élőkkel és a szakmunkástanulókkal, akik ennél jóval kevesebbel is beérnék.

Mindemellett a végzősök elvárásaiban is megmutatkozott a munkabérek területén tapasztalható nemek szerinti egyenlőtlenség: a lányok majdnem 20 ezer Ft-tal kevesebb munkabérré aspiráltak, mint a fiúk.

A várható legalacsonyabb munkabér (ezer Ft)

jellemzők		munkabér átlag
nem	férfi	87,79
	nő	69,62
lakóhely	Bp.	79,46
	megyeszékhely	82,82
	város	82,37
	kisváros	78,90
	község	71,36
szülők iskolázottsága	csak 8 ált.	60,71
	legalább szakmunkás	73,48
	legalább érettségi	80,64
	legalább felsőfok	89,05
	mindkettő felsőfok	101,13
képzési forma	szerkezetváltó gimn.	108,48
	hagyományos gimn.	92,70
	szakközép	78,52
	szakmunkás	72,11
iskolafenntartó	állam	77,85
	egyház	92,20
	alapítvány	81,14
összesen		78,98
N		968

Végzős tanulók, 2003

6. A középfok utáni helyzet

A 2003 tavaszán felkeresett 2370 végzős középiskolástól megkérdeztük, hogy hajlandók lennének-e egy későbbi időpontban tájékoztatni bennünket a középiskola befejezése utáni helyzetük alakulásáról. A megkérdezettek 18%-a (404 fő) mutatott hajlandóságot egy későbbi beszélgetésre. Őket 2003 októberében kerestük fel az általuk megadott címen, hogy feltegyük nekik azokat a kérdéseket, amelyek helyzetük alakulására vonatkoztak. A 404 fő közül 335-tel (az eredetileg megkérdezettek 14%-a) sikerült egy újabb kérdőívet kitölteni. Ez lényegében azt jelenti, hogy a középiskola elvégzése utáni helyzetre vonatkozó adatok az eredetileg megkérdezett végzősök 14%-ára vonatkoznak.

A kiegészítő kérdőívek mintája az eredeti minta %-ában (N=2370)

jellemzők		ismételten megkérdezettek aránya
nem	férfi	15,1%
	nő	14,0%
lakóhely	Bp.	22,9%
	megyeszékhely	18,8%
	város	16,7%
	kisváros	18,0%
	község	20,2%
szülők iskolázottsága	csak 8 ált.	14,7%
	legalább szakmunkás	15,4%
	legalább érettségi	12,6%
	legalább felsőfok	13,2%
	mindkettő felsőfok	15,6%
képzési forma	szervezetváltó gimn.	17,2%
	hagyományos gimn.	13,9%
	szakközép	12,1%
	szakmunkás	18,3%
iskolafenntartó	állam	13,0%
	egyház	23,2%
	alapítvány	16,4%
összesen		14,1%
N		335

Végzős tanulók kiegészítő kérdőív, 2003

Ha azt is megvizsgáljuk, hogy az ismételten felkeresett végzősök mintája a legfontosabb változók tekintetében milyen irányban tért el az eredetileg megkérdezettek reprezentatív mintájától, azt tapasztaljuk, hogy csak a fővárosban és községekben élők, valamint az egyházi iskolákban végzettek kerültek az átlagosnál alig valamivel nagyobb arányba a megkérdezettek közé, vagyis a kiegészítő kérdőívek mintája jelentéktelen eltérésekkel követni tudta az eredeti mintát, tehát a végzős tanulóakra vonatkozó kiegészítő adatok az eredeti mintára is érvényesnek tekinthetők.

A kiegészítő kérdőívek adatai szerint a középiskola elvégzése után fél évvel a végzősöknek több, mint kétharmada (68%) nappali képzésben tanult tovább, vagyis a végzős tanulóknak bő kétharmada a középiskola befejezése után is folytatta tanulmányait. A 2003 tavaszán végzett középiskolásoknak mindössze 16%-a állt munkába, és alig egytizede lett munkanélküli. (7%-uk a fenti kategóriák egyikébe sem sorolható, ők vagy katonai szolgálatukat töltötték, vagy férjhez mentek, gyereket szültek.)

Ha azt is megvizsgáljuk, hogy hogyan alakultak az életutak a tanulók egyéb jellemzői szerint, az derül ki, hogy ezek nagy valószínűséggel követték az előzetes elképzeléseket, vagyis nappali képzésben az átlagosnál is többen folytatták a tanulmányaikat a diplomás szülők gyerekei közül, a gimnáziumi tanulók közül és az egyházi iskolák tanulói közül.

A középfokú iskola utáni munkavállalás leggyakrabban a szakmunkás szülők gyerekeinek esetében, a szakmunkástanulók esetében, és az alapítványi iskolák tanulóinak esetében volt jellemző. De a szakmunkásképzésben részt vett tanulóknak is csak a bő egyharmada (35%) helyezkedett el a középfokú iskola elvégzése után. A munkanélküliség a lányok és a községekben élők mellett ugyanazoknak a csoportoknak az esetében volt a legjellemzőbb, ahol a munkavállalás (szakmunkás szülők gyerekei, a szakmunkástanulók, alapítványi iskolák tanulói). Vagyis azt mondhatjuk, hogy a munkanélküliség által veszélyeztetett csoportok (szakmunkás szülők gyerekei, a szakmunkástanulók, alapítványi iskolák tanulói) akkor váltak az átlagosnál is nagyobb valószínűséggel munkanélkülivé, ha lányok voltak, és községekben éltek.

Ha nem csak a „főállású” tanulókat, hanem valamennyi képzési formában továbbtanuló végzőst számba vesszük, az derül ki, hogy mindössze egyötödük (19%) hagyta abba a tanulást a középfokú iskola elvégzése után. Vagyis nemcsak a továbbtanulási tervekből, hanem a tervek megvalósulásából is az derült ki, hogy jelenleg a középfokú iskola elvégzése a tanulók döntő többsége számára nem jelenti a tanulás befejezését. A továbbtanulási formák rendkívül változatosak. Nappali felsőfokú képzésben vesz részt a végzősök, bő egyharmada (35%), esti felsőfokú képzésben pedig 3%-uk. Középfokon folytatta a továbbtanulást eredeti szakmájában a végzősök 15%-a, és ugyancsak középfokon egy másik szakmát tanul a

végzősök 21%-a. Ezen felül valamilyen tanfolyami képzésben vesz részt a végzősök 6%-a.

Foglalkozás a középiskola elvégzése után

jellemzők		tanul	dolgozik	munkanélküli	egyéb
nem					
	férfi	69,0%	15,5%	6,5%	9,0%
	nő	66,5%	15,6%	12,3%	5,6%
lakóhely					
	Bp.	70,7%	14,6%	7,3%	7,3%
	megyeszékhely	71,7%	16,7%	5,0%	6,7%
	város	68,5%	16,7%	5,6%	9,3%
	kisváros	70,7%	14,1%	8,7%	6,5%
	község	59,0%	16,7%	16,7%	7,7%
szülők iskolázottsága					
	csak 8 ált.	63,6%	9,1%	9,1%	18,2%
	legalább szakmunkás	53,9%	20,2%	16,9%	9,0%
	legalább érettségi	66,7%	19,2%	8,3%	5,8%
	legalább felsőfok	86,7%	2,2%	4,4%	6,7%
	mindkettő felsőfok	86,0%	8,0%	2,0%	4,0%
képzési forma					
	szervezetváltó gimn.	97,1%			2,9%
	hagyományos gimn.	88,9%	4,9%	1,2%	4,9%
	szakközép	66,4%	14,6%	10,9%	8,0%
	szakmunkás	35,4%	35,4%	19,5%	9,8%
iskolafenntartó					
	állam	69,8%	16,1%	7,8%	6,3%
	egyház	77,1%	10,4%	4,2%	8,3%
	alapítvány	34,4%	21,9%	31,3%	12,5%
összesen		67,5%	15,8%	9,6%	7,2
N		335	335	335	335

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

Ha azt is megvizsgáljuk, hogy kik, milyen továbbtanulási formákat választottak, azt tapasztaljuk, hogy ez egyértelműen a tanulók társadalmi származásától és középfokú iskoláik képzési formájától függ. A továbbtanulás valamennyi formájából kimaradók aránya az alsó társadalmi csoportokhoz tartozók, a szakmunkásképzőt végzettek és az alapítványi iskolák tanulóinak körében volt a legmagasabb, de a szakmunkásképzőt végzettek között is csak 44% esetében fordult elő.

A felsőfokú nappali képzésben továbbtanulók aránya a diplomás szülők gyerekeinek esetében a gimnáziumi tanulók esetében, és az egyházi iskolák tanulóinak esetében lényegesen magasabb az átlagnál. Eredeti szakmájukat kiegészítő nappali középfokú képzésben az átlagosnál többen vesznek részt a hátrányos társadalmi helyzetű tanulók közül és a szakkö-

zépiskolások közül. Eredeti szakmájuktól eltérő szakmát az átlagosnál többen tanulnak a kisebb településeken élők közül, a hátrányos társadalmi helyzetűek közül, a szakmunkástanulók közül és az alapítványi iskolák tanulói közül. Tanfolyami képzéseken pedig az átlagosnál többen vesznek részt az alsó társadalmi csoportokhoz tartozók, a szakközépiskolások és azok, akik munkanélküliek lettek.

Továbbtanulás a középiskola elvégzése után a tanulók egyéb jellemzői szerint (a válaszadók %-ában)

jellemzők	nem tanul	nappali felsőfok	esti felsőfok	eredeti szakma kf.	új szakma kf.	tanfolyam
nem						
férfi	18,7%	31,6%	1,9%	19,4%	21,9%	6,5%
nő	19,6%	38,5%	3,9%	11,7%	20,7%	5,6%
lakóhely						
Bp.	12,2%	31,7%	9,8%	17,1%	22,0%	7,3%
megyeszékhely	15,0%	55,0%	1,7%	15,0%	8,3%	5,0%
város	14,8%	40,7%	7,4%	16,7%	16,7%	3,7%
kisváros	16,3%	37,0%		10,9%	29,3%	6,5%
község	30,8%	16,7%	1,3%	17,9%	25,6%	7,7%
szülők iskolázottsága						
csak 8 ált.	18,2%	18,2%		27,3%	36,4%	
legalább szakmunkás	29,2%	9,0%	2,2%	19,1%	30,3%	10,1%
legalább érettségi	21,7%	33,3%	5,0%	15,0%	18,3%	6,7%
legalább felsőfok		64,4%		17,8%	15,6%	2,2%
mindkettő felsőfok	6,0%	74,0%	2,0%	2,0%	16,0%	
képzési forma						
szerkezetváltó gimn.		80,0%	2,9%	5,7%	8,6%	2,9%
hagyományos gimn.	4,9%	74,1%	4,9%	3,7%	11,1%	1,2%
szakközép	18,2%	21,2%	3,6%	22,6%	24,1%	10,2%
szakmunkás	43,9%	1,2%		18,3%	31,7%	4,9%
iskolafenntartó						
állam	17,6%	33,3%	2,0%	18,0%	22,4%	6,7%
egyház	10,4%	62,5%	8,3%	6,3%	10,4%	2,1%
alapítvány	46,9%	9,4%	3,1%	6,3%	28,1%	6,3%
jelenlegi foglalkozás						
tanul		52,2%	,9%	17,7%	26,5%	2,7%
dolgozik	69,8%		5,7%	5,7%	11,3%	7,5%
munkanélküli	68,8%			3,1%	3,1%	25,0%
egyéb	25,0%		20,8%	29,2%	16,7%	8,3%
összesen	19,4%	35,2%	3,0%	15,2%	21,2%	6,0%
N	335	335	335	335	335	335

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

Vagyis azt mondhatjuk, hogy jelenleg a felsőfokú nappali képzés elsősorban a felső társadalmi csoportok gyerekeinek, a középfokú szakmai képzés kiegészítő formái és a tanfolyami képzések pedig az alsó társadalmi csoportok gyerekeinek kínálják a középfok elvégzése utáni továbbtanulás lehetőségét. Ez utóbbiak közül a piacképtelen szakmák, vagy az elhibázott szakmaválasztás miatti, középfokú iskolát közvetlenül követő „szakmaváltás” is elsősorban a szakmunkástanulók és a hátrányos társadalmi helyzetű tanulók esetében a legjellemzőbb.

Amikor megkérdeztük a továbbtanuló végzősöktől, hogy mi inspirálta őket a továbbtanulásra, a továbbtanulók közel fele (47%) válaszolta azt, hogy több ismeretet akart szerezni, és ugyancsak közel fele (45%) mondta azt, hogy jobb munkahelyet remél a továbbtanulástól. A végzősök bő egynegyede (27%) jobb fizetést remél, szűk egyötödük (19%) pedig a munkavállalás időpontját szeretné a továbbtanulással elhalasztani. A megkérdezettek 7%-a egyértelműen azt mondta, hogy azért tanult tovább a középfokú iskola elvégzése után, mert nem tudott volna elhelyezkedni. Ezekből az adatokból tehát az látszik, hogy a középfokú iskolák végzőseinek legfeljebb a felét inspirálja a továbbtanulásra érdeklődése vagy ismeretszerzési ambíciója, a magasabb iskolázottságtól a legtöbben munkapiaci esélyeik javulását várják.

Képzési formák szerint vizsgálva a továbbtanulási motívumokat, jól látható, hogy az ismeretszerzési ambíciók elsősorban a szerkezetváltó iskolák tanulóinak körében jellemzők, a jobb munkahelyek elérésének reménye elsősorban a szakmunkástanulókat inspirálja továbbtanulásra, elhelyezkedési problémáik pedig elsősorban a szakközépiskolásokat készítetik arra, hogy ne hagyják abba a tanulást a középiskola elvégzése után.

**Mi készítette a továbbtanulásra képzési formák szerint
(a továbbtanulók %-ában)**

motívum	képzési forma				összesen
	szerkezetváltó gimn.	hagyományos gimn.	szakközép	szakmunkás	
több ismeret	60,0%	41,6%	47,4%	46,8%	47,3
jobb munkahely	40,0%	48,1%	41,2%	54,3%	45,2
több fizetés	22,9%	24,7%	28,3%	27,7%	26,5
munkavállalás elhalasztása	20,0%	22,1%	15,9%	19,1%	18,8
elhelyezkedés	2,9%	1,3%	14,3%	2,2%	7,0%
N	273	273	273	273	273

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

7. A továbbtanulási elképzelések megvalósulása

Az elmúlt évtizedben a felsőfokon továbbtanulók aránya az országos adatok szerint töretlen és igen dinamikus emelkedést mutatott. Ezt úgy is szokták fogalmazni, hogy jelentős expanziós folyamat játszódott le a magyar felsőoktatásban. Az országos adatok szerint 1991 és 2001 között a felvettek aránya a végzősök létszámához képest 23%-ról 34%-ra, vagyis 11%-kal emelkedett.

A felsőfokon továbbtanulók aránya ugyan valamennyi középfokú képzési formában növekedett, de korántsem egyforma mértékben, sőt az adatok szerint a különbségek inkább nőttek, mint csökkentek a különböző képzési formák felvételi eredményei között. 1999-ben a szerkezetváltó gimnáziumok és a szakközépiskolák között a felvettek arányában mutatkozó különbség még csak 14% volt, 2001-ben viszont már 50%. Ez a különbség abból adódik, hogy tíz év alatt a szerkezetváltó gimnáziumokból felvettek aránya 31%-kal, a szakközépiskolákból felvettek aránya azonban mindössze 5%-kal növekedett. Vagyis jelenleg a középfokú iskolába való belépéskor még nagyobb valószínűséggel eldől, hogy a gyerekek sikerül-e majd felsőfokon továbbtanulni, mint a 90-es évek elején.

Felvételi arányok (F/L) a különböző típusú középiskolai programokból a felsőoktatásba, 1991-2001

program	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
szerkezetváltó gimn.	0,37	0,40	0,42	0,41	0,46	0,53	0,57	0,62	0,66	0,69	0,68
négy évfolyamos gimn.	0,33	0,34	0,35	0,36	0,38	0,44	0,47	0,49	0,52	0,57	0,49
szerkezetváltó vegyes	0,26	0,28	0,30	0,30	0,32	0,36	0,39	0,42	0,47	0,47	0,40
négy évfolyamos vegyes	0,16	0,17	0,18	0,18	0,20	0,22	0,25	0,26	0,28	0,28	0,25
szakközépiskola	0,13	0,14	0,16	0,16	0,17	0,17	0,18	0,18	0,20	0,16	0,18
összes	0,23	0,25	0,26	0,26	0,28	0,30	0,32	0,33	0,36	0,34	0,34

Forrás: Neuwirth Gábor adatbázisán Lannert Judit számításai

A felvételi arányok növekedése 1991-2001 között

program	növekedés 1991-2001
szerkezetváltó gimnázium	0,31
négy évfolyamos gimnázium	0,16
szerkezetváltó vegyes	0,14
négy évfolyamos vegyes	0,09
szakközépiskola	0,05
összes	0,11

Forrás: Neuwirth Gábor adatbázisán Lannert Judit számításai

Saját kutatásunk adatai szerint 2003 tavaszán az érettségit adó képzést befejező középiskolások bő kétharmada (67%) jelentkezett valamilyen felsőoktatási intézménybe. A jelentkezők arányát tekintve a 2003 őszén megkérdezett kisebb minta (kiegészítő kérdőív) adatai hasonlóak voltak az eredeti minta adataihoz (itt a jelentkezők aránya 72% volt). A később megkérdezettől azonban már a felvételik sikeréről is tájékozódhattunk. Eszerint a jelentkezők több, mint kétharmada (68%) jutott be valamilyen felsőoktatási intézménybe, ami az érettségizettek létszámához viszonyítva 49%-os aránynak felel meg. (Ez 15%-al magasabb, mint a 2001-es országos átlag.)

**A felsőoktatási jelentkezés eredményessége
(érettségit adó képzésben résztvevők)**

eredmény	minta		
	eredeti kérdőív	kiegészítő kérdőív a végzősök %-ában	kiegészítő kérdőív a jelentkezők %-ában
jelentkezés			
nem jelentkezett	33,2%	28,1%	
jelentkezett	66,8%	71,9%	100,0%
felvétel			
nem vették fel		22,9%	31,9%
felvették		49,0%	68,1%
n	1921	253	192

Végzős tanulók, eredeti és kiegészítő kérdőív, 2003

Ha a felsőfokú jelentkezések eredményeit képzési formánként is megvizsgáljuk, az országos adatokhoz hasonlóan az derül ki, hogy a felsőfokú továbbtanulás szempontjából a jelenlegi középfokú iskolarendszer szigorú hierarchiába rendezhető. Ennek a hierarchiának a csúcsán kétségtelenül a szerkezetváltó gimnáziumok állnak, ahonnan a tanulók 97%-a jelentkezett felsőfokú továbbtanulásra, és az összes végzős 80%-át ill. a jelentkezők 82%-át fel is vették. Ehhez nagyon hasonlóak a hagyományos gimnáziumok eredményei, ahonnan a tanulók 94%-a jelentkezett felsőoktatásba, és a végzősök 75%-ának volt sikeres a felvételi, vagyis a jelentkezők 80%-a bekerült valamelyik felsőoktatási intézménybe. Jócskán lemaradva követték a gimnáziumok eredményeit a szakközépiskolák, ahonnan már csak a végzősök 53%-a jelentkezett felsőfokra, és mindössze 26%-ukat vették fel, ami a jelentkezők közel felének (49%) a bejutását jelenti. Vagyis a szakközépiskolák mind a felsőfokra jelentkezők arányát, mind a sikeresen felvételizők arányát tekintve messze elmaradnak a gimnáziumoktól. Ez azt jelenti, hogy ebbe a képzési formába sokkal több olyan gyerek jár, aki nem aspirál felsőfokú továbbtanulásra, és ez a képzési forma az elmúlt évek reformjai ellenére sem képes a gimnáziumokhoz hasonló eredménnyel felkészíteni a továbbtanulásra jelentkezőket.

**A felsőoktatási jelentkezés eredményessége képzési formák szerint
(érettségit adó képzésben résztvevők)**

képzési forma	nem jelentkezett	nem vették fel	felvették	
			a végzősök %-ában	a jelentkezők %-ában
szerkezetváltó gimn.	2,9%	17,1%	80,0%	82,4%
hagyományos gimn.	6,2%	18,5%	75,3%	80,3%
szakközép	47,4%	27,0%	25,5%	48,6%
összesen	28,1%	22,9%	49,0	68,1%
n	253	253	253	253

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

Ha azt is megvizsgáljuk, hogy a középfokú iskola képzési formáján túl milyen tényezők befolyásolják az érettségizők jelentkezését ill. felvételük sikerességét, azt tapasztaljuk, hogy mindkettő összefüggést mutat a tanulók nemével, lakóhelyével, szüleik iskolázottságával és a középiskola fenntartójával is. Az átlagosnál többen maradtak ki önként a felsőfokú továbbtanulásból a fiúk, a községekben élők, a hátrányos helyzetű tanulók és az alapítványi iskolák tanulói közül, és az átlagosnál többen jutottak be felsőfokra a lányok, a nagyvárosokban élők, a diplomás szülők gyerekei és az egyházi iskolák tanulói közül. Vagyis a felsőfokú felvételre való felkészítés a középiskolákban pontosan azoknak a tanulóknak az esetében volt eredményesebb, akiknek a körülményei is jobban kedveztek a felsőfokú továbbtanuláshoz.

Természetesen az sem mindegy hogy hova sikerült a jelentkezőknek bejutniuk. Adataink szerint 2003-ban az érettségizettek közül 63% jutott be oda, ahova első helyen jelentkezett, 21%-ukat a második helyre, 13%-ukat a harmadik helyre, 3%-ukat pedig csak a negyedik jelentkezési helyre vették fel. Ez azt jelenti, hogy átlagosan az 1,6. helyre jutottak be a jelentkezők.

**A felsőfokú jelentkezés eredményessége a tanulók egyéb jellemzői szerint
(érettségit adó képzésben résztvevők)**

jellemzők		nem jelentkezett	nem vették fel	felvették
nem				
férfi		33,3%	25,2%	41,5%
nő		23,3%	20,2%	56,6%
lakóhely				
Bp.		13,9%	38,9%	47,2%
megyeszékhely		10,4%	18,8%	70,8%
város		26,7%	20,0%	53,3%
kisváros		28,4%	25,4%	46,3%
község		55,8%	15,4%	28,8%
szülők iskolázottsága				
csak 8 ált.		50,0%		50,0%
legalább szakmunkás		52,9%	27,5%	19,6%
legalább érettségi		32,3%	22,2%	45,5%
legalább felsőfok		7,1%	23,8%	69,0%
mindkettő felsőfok		6,3%	18,8%	75,0%
iskolafenntartó				
állam		31,1%	23,3%	45,6%
egyház		7,1%	14,3%	78,6%
alapítvány		33,3%	50,0%	16,7%
összesen		28,1%	22,9%	49,0
n		331	331	331

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

Ha a jelentkezési lapok első helyén megjelölt intézmények jellemzői szerint vizsgáljuk a bejutási esélyeket, az derül ki, hogy az átlagosnál könnyebb volt bejutni az alapítványi intézményekbe, a főiskolákra, a levelező tagozatokra, a természettudományi és műszaki karokra és a vidéki felsőoktatási intézményekbe, vagyis azokra a helyekre, ahol nyilvánvalóan kevesebb volt a jelentkező. Ha a bejutási esélyeket a tanulók középfokú iskolái szerint vizsgáljuk, az derül ki, hogy az egyébként kisebb arányban jelentkező és kevésbé sikeresen felvételiző szakközépiskolások az átlagosnál nagyobb eséllyel jutottak be az általuk első helyen megjelölt képzési formákba. Ebből arra következtethetünk, hogy az első helyen megjelölt intézményekbe azok jutottak be nagyobb eséllyel, akik előzetes megfontolásaik alapján a legalacsonyabb presztízsű helyekre aspiráltak.

Hányadik helyre vették fel az első helyen megjelölt intézmény jellemzői szerint (átlag)

jellemzők		hányadik hely átlag	N
intézményfenntartó	állami	1,47	88
	egyházi	1,88	33
	alapítványi	1,00	3
intézménytípus	egyetem	1,69	80
	főiskola	1,36	42
tagozat	nappali	1,61	113
	levelező	1,00	4
kar	társadalomtudomány, bölcsészet, jog	1,61	44
	természettudomány, orvosi	1,29	14
	műszaki	1,43	23
	közgazdasági	1,59	32
	agrár	2,00	1
	honvédelem		
	sport	4,00	1
	művészet	3,00	1
	hittudomány	2,00	2
település	főváros	1,73	71
	megyeszékhely	1,36	44
	egyéb város	1,29	7
középiskola típusa	szervezetváltó gimn.	1,71	28
	hagyományos gimn.	1,64	61
	szakközép	1,31	35
összesen		1,56	124

Végzős tanulók, 2003

A 2003 őszén készült kiegészítő kérdőívek adatai 123 felsőfokon továbbtanuló végzősről tudósítottak. Közel kétharmaduknak (63%) állami egyetemre sikerült bejutnia, egynegyedük (26%) állami főiskolán tanult tovább, 7%-uk egyházi intézményben, 5%-uk pedig alapítványi főiskolán. A továbbtanulók 92%-át (az egyházi intézményekben tanulók közül mindenkit) nappali képzésre vették fel, és 82%-ukat térítésmentes képzésbe. (Az államilag finanszírozott (térítésmentes) képzésben résztvevők aránya megközelítőleg megfelel az ilyen képzésben résztvevő nappali hallgatók országos arányának, amely az OM adatai szerint 2003-ban 84% volt.) Mindössze az alapítványi intézményekben továbbtanulók között találtunk „fizetős” tanulókat az átlagosnál lényegesen nagyobb (33%) arányban.

Jelenleg milyen felsőfokú intézményben tanul, a képzés jellemzői szerint

jellemzők	intézmény				összesen
	állami egyetem	állami főiskola	egyházi	alapítványi	
tagozat					
nappali	94,8%	84,4%	100,0%	83,3%	91,9%
esti-levelező	5,2%	15,6%		16,7%	8,1%
képzési forma					
fizetős	15,2%	21,9%	12,5%	33,3%	17,6%
ingyenes	84,8%	78,1%	87,5%	66,7%	82,4%
összesen	62,6%	26,0%	6,5%	4,9%	100,0
N	77	32	8	6	123

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

A 2003 őszén összegyűjtött adatok arról győznek meg bennünket, hogy a tanulók társadalmi származása, középiskolájának típusa és középiskolájának fenntartója is meghatározta, hogy végül is kinek milyen felsőoktatási képzésre sikerült bejutnia. Állami egyetemekre az átlagosnál többen kerültek be a fiúk közül, a diplomás szülők gyerekei közül, és az állami és egyházi gimnáziumok tanulói közül. Állami főiskolákon az átlagosnál nagyobb eséllyel tanultak tovább a hátrányos családi helyzetű tanulók, a szakközépiskolák tanulói, és az alapítványi iskolák tanulói. Egyházi felsőoktatási intézményekben az átlagosnál többen tanultak tovább az egyházi középiskolák tanulói közül, alapítványi intézményekbe viszont nem csak az alapítványi középiskolák tanulói közül kerültek be az átlagosnál többen, hanem a szakközépiskolák tanulói közül is. Levelező képzésbe az átlagosnál gyakrabban kerültek a hátrányos családi helyzetű tanulók, a szakközépiskolák tanulói és az alapítványi iskolák tanulói, és őket vették fel az átlagosnál gyakrabban a térítéses (fizetős) képzési formákra is.

Az adatokból tehát jól látszik, hogy a jelenlegi magyar oktatási rendszerben a szigorú hierarchiába rendeződő középiskolai képzési formákra egy ugyancsak szigorú hierarchiát követő felsőfokú képzési rendszer épül, és mindkettő hozzájárul a szülők iskolázottsági szintjének (vagyis az ez által nagy valószínűséggel kijelölt társadalmi helyzetnek) az átörökítéséhez, vagyis az egyes, jól körülhatárolható, és egymástól egyre nagyobb távolságba kerülő társadalmi rétegek reprodukciójához.

Milyen felsőfokú intézményben tanul, a tanulók egyéb jellemzői szerint

jellemzők	állami egyetem	állami főiskola	egyházi	alapítványi	levelező képzés	fizetős képzés
nem						
férfi	67,9%	20,8%	5,7%	5,7%	3,9%	17,3%
nő	57,9%	28,9%	6,6%	6,6%	11,1%	17,8%
szülők iskolázottsága						
csak 8 ált.	50,0%	50,0%				
legalább szakmunkás	27,3%	63,6%	9,1%		20,0%	20,0%
legalább érettségi	50,0%	32,6%	8,7%	8,7%	16,3%	25,0%
legalább felsőfok	83,3%	10,0%	3,3%	3,3%		13,8%
mindkettő felsőfok	75,7%	16,2%	5,4%	2,7%		10,8%
középiskola típusa						
szerkezetváltó gimn.	71,0%	19,4%	3,2%	6,5%	3,4%	6,9%
hagyományos gimn.	67,7%	22,6%	6,5%	3,2%	5,0%	21,0%
szakközép	44,4%	36,1%	8,3%	11,1%	17,6%	20,6%
középiskola fenntartója						
állam	63,3%	27,8%	3,3%	5,6%	6,9%	12,6%
egyház	64,7%	17,6%	14,7%	2,9%	9,4%	23,5%
alapítvány	20,0%	40,0%		40,0%	25,0%	75,0%
összesen	62,0%	25,6%	6,2%	6,2%	8,1%	17,6%
N	123	123	123	123	123	123

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

A térítéses képzésben résztvevő hallgatóktól azt is megkérdeztük, hogy mennyi tandíjat fizetnek évente. A válaszok szerint a tandíj átlagos összege közel 200 ezer Ft. Azt tapasztaltuk, hogy a tandíj összege egyáltalán nem illeszkedik a felsőoktatási szolgáltatások minőségéhez, vagyis a hallgatók a legmagasabb presztízsunek mutatózó állami egyetemeken fizetik a legkevesebb pénzt, és a legalacsonyabb presztízssú alapítványi főiskolákon a legtöbbet. De mivel, ahogy az előző adatokból láthattuk, az állami egyetemekre inkább az előnyösebb társadalmi helyzetű tanulók, az alapítványi főiskolákra pedig főként a hátrányos társadalmi helyzetűek jutnak be, a legmagasabb tandíj éppen azokat sújtja, akiknek a családjai számára a tandíjfizetés a legnagyobb megterhelést jelenti.

Az éves tandíj összege képzési formák szerint

felsőfokú intézmény	átlag Ft	N
állami egyetem	152 250,00	12
állami főiskola	213 333,33	6
alapítványi főiskola	307 000,00	4
összesen	197 045,45	22

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

A családokra háruló taníttatási költségek másik igen jelentős hányadát a diákok kedvezményes lakhatási lehetőségének biztosítása jelenti. Adataink szerint a felsőoktatásban továbbtanulók bő egyharmada (36%) tanulmányi ideje alatt is szüleivel él, egy másik bő egyharmada (36%) kollégiumban lakik, közel egynegyede (23%) pedig albérletben. Az átlagosnál több kollégistát találtunk az egyházi intézmények hallgatói között (63%), és az átlagosnál több albérletben lakót (43%) az alapítványi főiskolák hallgatói között. Vagyis kollégiumi bentlakási lehetőséget leginkább az egyházi intézmények, legkevésbé pedig az alapítványi intézmények képesek hallgatóiknak biztosítani. Tehát éppen azok a felsőoktatási intézmények tudnak vidéki hallgatóiknak a legkevésbé segíteni kedvezményes lakáslehetőség biztosításával, amelyek a legtöbb hátrányos helyzetű tanulót oktatják.

8. A munkavállalási elképzelések megvalósulása

Mint ahogy azt már korábban említettük, a 2003 tavaszán vizsgált középiskolák végzősei közül 68% tanult tovább valamilyen nappali képzési formában, 16% állt munkába, és 10% lett munkanélküli (7%-ukat egyik kategóriába sem tudtuk besorolni, ők többnyire férjhez ment, gyereket nevelő nők, vagy a katonai szolgálatukat teljesítő férfiak). Az alábbiakban annak a 90 végzős tanulónak az adatait elemezzük, akik megpróbáltak a munkapiacra boldogulni.

A végzős tanulók ősszel megismételt felkeresésének időpontjában a munkapiacra kilépők 73%-ának (66 fő) volt, és 27%-ának (24 fő) nem volt munkahelye. A munkanélküliek aránya tehát jelentős mértékben meghaladta a 2003 őszén jellemző országos munkanélküliségi arányokat. A munkahellyel rendelkezők között mindössze egy önálló vállalkozót találtunk, a többiek alkalmazottként helyezkedtek el.

A munkavállalók között mindössze két olyan tanulót találtunk, aki szerkezetváltó gimnáziumba járt, és mindössze 6 olyan tanulót, aki hagyományos gimnáziumban végzett. Az alacsony esetszám miatt az ő adataikat nem tudtuk elemezni. A szakközépiskolák és a szakmunkásképzők végzőseinek elhelyezkedési adatai azonban lehetőséget nyújtanak a kétféle szakképzési formában végzettek munkahelyi adatainak összehasonlítására.

Az adatokból az derül ki, hogy a szakközépiskolák végzőseinek sokkal változatosabb foglalkozásokban sikerült elhelyezkedniük, mint a szakmunkásképzők végzőseinek, ugyanakkor jóval kevesebben tudtak elhelyezkedni tanult szakmájukban. A szakközépiskolák végzőseinek 41%-a nem fizikai munkakörben talált állást, de közülük mindössze 15% dolgozott eredeti szakmájának megfelelő munkakörben. Ezen felül mindössze egy ötödük (19%) tudott elhelyezkedni szakmunkásként eredeti szakmájában, 7%-uk más szakmában végzett szakmunkát, 22%-uk pedig betanított vagy segédmunka vállalására kényszerült.

Ehhez képest a szakmunkásképzőt végzettek foglalkozásai jóval homogénabb képet mutatnak. 58%-uknak sikerült tanult szakmájában szakmunkásként elhelyezkednie, és szűk egyharmaduk (32%) kényszerült segéd vagy betanított munka vállalására.

A szakképző iskolát végzett pályakezdők közül a legtöbben mindkét képzési formából (67, ill. 58%) nagyobb magán cégeknél helyezkedtek el. A szakközépiskolások esetében a másik leggyakrabban (19%) említett munkahely valamilyen állami intézmény volt (ezeken a helyeken a nem fizikai foglalkozásúak találtak munkát), a szakmunkásképzőt végzettek esetében pedig valamilyen kisvállalkozás (26%).

A tanulók nagyobbik fele mindkét képzési formából a lakóhelyén, kisebbik fele pedig a lakóhelyén kívül talált munkahelyet. Ebben a tekintetben a két csoport között nem találtunk különbséget. Mint ahogy a kétféle képzési formából kikerült pályakezdekők átlagos havi munkabére (65 ezer ill. 66 ezer Ft) között sem találtunk lényeges különbséget. Ez a munkabér azonban a szakközépiskolások esetében 13 ezer Ft-tal, a szakmunkástanulók esetében pedig 6 ezer Ft-tal maradt alatta annak a munkabérnek, amit a végzősök elhelyezkedésük előtt minimálisan reméltek.

A munkahelyek jellemzői képzési formák szerint

jellemzők		szakközép	szakmunkás
foglalkozás			
vezető		3,7%	
értelmiségi		7,4%	
nem fizikai alkalmazott eredeti szakmájában		14,8%	3,2%
nem fizikai alkalmazott más szakmában		14,8%	
szakmunkás eredeti szakmájában		18,5%	58,1%
szakmunkás más szakmában		7,4%	
segéd- betanított munkás		22,2%	32,3%
egyéb		11,1%	6,5%
munkahely			
állami intézmény		18,5%	3,2%
állami vállalat		3,7%	
szövetkezet		3,7%	
magán cég		66,7%	58,1%
kisvállalkozás		3,7%	25,8%
családi vállalkozás		3,7%	9,7%
saját vállalkozás			3,2%
munkahely települése			
azonos a lakóhellyel		51,9%	51,6%
nem azonos a lakóhellyel		48,1%	48,4%
havi átlagkereset (ft)		64 918	66 245
hogyan szerezte			
szülei segítségével		7,4%	12,9%
ismerősei segítségével		40,7%	45,2%
középiskolája segítségével		11,1%	12,9%
álláshirdetés alapján		29,6%	16,1%
egyéb		11,1%	12,9%
n		27	31

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

Ezzel szemben az előzetes várakozásoknak megfelelően munkahelyeiket a legtöbben (41, ill. 45%) mindkét csoportból informális kapcsolataik révén (ismerősei segítségével) szereztek. Középiskolája segítségével csak a tanulók bő egytizede talált munkát. A két csoport között mindössze

annyi különbséget regisztrálhatunk, hogy a szakközépiskolások gyakrabban (30%) fordultak álláshirdetésekhöz munkahelykeresés reményében, míg a szakmunkástanulók esetében főként az informális, személyes kapcsolatok segítségével történt az álláskeresés.

Megkérdeztük a munkát vállaló végzősöktől azt is, hogy mennyire elégedettek első munkahelyeikkel. Kérdéseinkben a munkahelyek megítélésének többféle lehetőségét soroltuk fel. Az adatok szerint a munkát vállaló végzősök munkahelyeik személyi adottságaival (a főnök személye, munkatársi kapcsolatok) voltak a leginkább megelégedve, és keresetükkel, ill. munkájuk tartalmával valamint munkahelyi előmeneteli lehetőségeikkel a legkevésbé.

A munkahelyekkel való elégedettség képzési formák szerint

jellemzők		szakközép	szakmunkás
szakképzettség	igen	50,0%	70,0%
	nem	50,0%	30,0%
kereseti igények	igen	46,2%	80,0%
	nem	53,8%	20,0%
a munka minősége	igen	68,0%	93,3%
	nem	32,0%	6,7%
munkahelyi előmenetel	igen	50,0%	70,0%
	nem	50,0%	30,0%
vezetők	igen	72,0%	96,4%
	nem	28,0%	3,6%
munkatársak	igen	87,5%	96,4%
	nem	12,5%	3,6%
perspektívák	szeretne hosszú távon itt dolgozni	32,0%	45,2%
	átmenetinek tekinti	64,0%	38,7%
	még nem tudja	4,0%	16,1%
n		27	31

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

Mindemellett a szakmai iskolák kétféle képzési formában végzett csoportja határozottan különbözött a munkahelyekkel való elégedettség szerint. A szakmunkástanulók közül szinte mindenki elégedettnek mutatkozott a főnökével, a munkatársaival és munkájának minőségével is. 80%-uk volt elégedett a keresetével, 70%-uk mondta, hogy munkája megfelel a szakképzettségének, és ugyanennyien voltak elégedettek a munkahelyi előme-

netel lehetőségével is. Ezzel szemben a szakközépiskolások kevesebb, mint fele volt elégedett a keresetével, mindössze a fele mondta azt, hogy szakképzettségének megfelelő munkát sikerült találnia, és ugyanennyien voltak elégedettek a munkahelyükön kínálgató előmeneteli lehetőségekkel. Ezek után nem meglepő, hogy míg a szakmunkástanulók közel fele (45%) mondta azt, hogy szeretné hosszú távra megtartani első munkahelyét, a szakközépiskolásoknak csak szűk egyharmada (32%) vélekedett ugyanígy, közel kétharmaduk pedig egyértelműen „átmenetinek” tekintette jelenlegi munkahelyét.

Ezekből az adatokból egyrészt jól látszik, hogy az érettségivel is rendelkező szakközépiskolások munkahelyeiket illetően „igényesebben” lépnek ki a munkapiacra, mint az érettségivel nem rendelkező szakmunkástanulók. Másrészt az is nyilvánvaló, hogy a szakmunkásképző iskolák jobban felkészítik tanulóikat azokra a körülményekre, amelyek a kilépők számára elérhető munkahelyeken rájuk várnak.

A végzős tanulók további terveire vonatkozó adatokból arra lehet következtetni, hogy munkapiaci helyzetük rendkívül bizonytalan. A legtöbben még keresik a helyüket, tehát sem a munkahellyel rendelkezők helyzete nem tekinthető véglegesnek, sem a munkanélküliek helyzete nem tekinthető tartósnak. A tovább nem tanuló szakközépiskolások közül 40%, a szakmunkásképzősök közül pedig 50% volt az elmúlt félév alatt, a középfokú iskola elvégzése óta munka nélkül. Az őszi adatfelvétel időpontjában a volt szakközépiskolások közül 27%-nak, a volt szakmunkásképzősök közül pedig 26%-nak nem volt munkája. (Ez az arány azonban a vizsgált összes végzősöknél csak a 10%-át teszi ki, ami ugyan meghaladja a KSH által közölt 2003-as országos munkanélküliségi adatokat (5,6%), de alacsonyabb, mint az ugyanebben az időpontban a fiatal (15-24 éves) korosztályon belül mért országos munkanélküliségi arány (12,4%).)

Volt-e középfokú iskolai végzettsége óta munkanélküli, képzési formák szerint

volt-e munkanélküli	képzési forma	
	szakközép	szakmunkás
igen, most is az	26,8%	25,9%
igen, de most nem az	12,5%	24,1%
nem	60,7%	50,0%
összesen	100,0%	100,0%
n	56	54

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

A szakközépiskolát végzett munkanélküliek 80%-a és a szakmunkástanulót végzettek 64%-a mondta azt, hogy nincs lehetősége alkalmi munkára. Ha egyáltalán akad ilyen munkájuk, a legtöbben szakképzettségüktől eltérő

munkával kénytelenek beérni. Nyilván ezzel is összefügg, hogy a szakközépiskolát végzett munkanélküliek 60%-a és a szakmunkásképzőt végzett munkanélküliek 56%-a mondta azt, hogy mindenképpen el akar helyezkedni. A többiek (a szakközépiskolát végzett munkanélküliek bő egynegyede (27%) és a szakmunkásképzős munkanélküliek szűk egyötöde (19%)) pedig továbbtanulásra készülnek, vagyis a tanulástól remélik munkapiaci helyzetük javulását. Önálló vállalkozásra vonatkozó elképzelések, valószínűleg a megfelelő szakismeretek és az anyagi feltételek hiánya miatt, egyelőre csak néhány munkanélküli végzős távlati tervei között szerepelnek.

A munkanélküliek jellemzői képzési formák szerint

jellemzők		képzési forma	
		szakközép	szakmunkás
alkalmi munka	van, a saját szakmájában	13,3%	7,1%
	van, de nem a szakmájában	6,7%	28,6%
	nincs	80,0%	64,3%
tervei	el akar helyezkedni	60,0%	56,3%
	tovább akar tanulni	26,7%	18,8%
	vállalkozásba akar kezdeni	6,7%	12,5%
	egyéb	6,7%	12,5%
n		15	16

Végzős tanulók, kiegészítő kérdőív, 2003

9. Perspektívák

A kiegészítő kérdőíveken megkérdeztük a volt középiskolásoktól, hogy mennyire elégedettek az életükkel. A válaszok szerint a középiskola elvégzése után fél évvel a tanulók 49%-a volt teljesen elégedett a helyzetével, és ugyanennyien mondták azt, hogy részben elégedettek. Kifejezetten elégedetlennek mindössze 2%-uk mutatkozott. A helyzetükkel elégedett végzősök között az átlagosnál nagyobb arányban szerepeltek a diplomás szülők gyerekei, a szerkezetváltó gimnáziumok tanulói, és azok a végzősök, akik nappali tagozaton tanultak tovább. Részben elégedettnek az átlagosnál is többen mutatkoztak a hátrányos helyzetű tanulók közül, az egyházi és az alapítványi iskolák volt tanulói közül, valamint azok közül, akik a középfokú iskola elvégzése után nem tanultak tovább. A helyzetükkel teljesen elégedetlenek között mindössze egyetlen csoport képviselte magát az átlagot meghaladó arányban: a középiskola elvégzése után se tovább nem tanuló, se munkát nem vállaló „egyébnek” elnevezett csoport, tehát azok, akik közé főként a „kismamákat” és a sorkatonákat soroltuk.

A jelenlegi helyzettel való elégedettség a tanulók jellemzői szerint

jellemzők		teljesen elégedett	részben elégedett	elégedetlen
nem				
férfi		51,6%	47,7%	0,6%
nő		46,4%	50,3%	3,4%
szülők iskolázottsága				
csak 8 ált.		27,3%	72,7%	
legalább szakmunkás		41,6%	55,1%	3,4%
legalább érettségi		49,2%	48,3%	2,5%
legalább felsőfok		53,3%	44,4%	2,2%
mindkettő felsőfok		60,0%	40,0%	
középiskola típusa				
szerkezetváltó gimn.		57,1%	42,9%	
hagyományos gimn.		51,9%	46,9%	1,2%
szakközép		48,9%	48,9%	2,2%
középiskola fenntartója				
állam		51,4%	46,3%	2,4%
egyház		41,7%	58,3%	
alapítvány		40,9%	59,1%	
jelenlegi foglalkozása				
nappalin tanul		55,5%	42,7%	1,8%
estin tanul		47,1%	52,9%	
dolgozik		30,9%	67,3%	1,8%
munkanélküli		37,9%	58,6%	3,4%
egyéb		14,3%	71,4%	14,3%
összesen		48,7%	49,3%	2,1%
n		163	165	7

Végzős tanulók, 2003

Jövőre vonatkozó ambícióik felől érdeklődve, megkértük a végzős tanulókat arra is, hogy egy hét fokozatú skálán jelöljék családjaik jelenlegi anyagi helyzetének színvonalát, és azt a várható szintet is, amelyet felnőttként szeretnének elérni. A családok jelenlegi anyagi színvonalára vonatkozó átlagértékek, és a tanulók által remélt értékek is szorosan igazodtak a szülők iskolázottsági szintjéhez, a családok lakóhelyéhez és a tanulók képzési formáihoz. Ugyanakkor azt tapasztaltuk, hogy a legjelentősebb pozitív változást a gimnáziumi tanulók, a hátrányos helyzetű tanulók, az egyházi iskolák tanulói és a fiúk remélik.

**A jelenlegi és a várható anyagi helyzet a tanulók egyéb jellemzői szerint
(1-7 pontos skála átlaga)**

jellemzők		jelenlegi anyagi helyzet átlag	várható anyagi helyzet átlag	különbség átlag
nem				
	férfi	4,1590	4,9125	,7506
	nő	4,2548	4,8191	,5556
lakóhely				
	Bp.	4,3506	4,9057	,5282
	megyeszékhely	4,3222	4,9165	,6066
	város	4,1373	4,9376	,7934
	kisváros	4,1769	4,8167	,6401
	község	4,1678	4,8111	,6277
szülők iskolázottsága				
	csak 8 ált.	3,7493	4,5619	,7476
	legalább szakmunkás	3,9929	4,7157	,7080
	legalább érettségi	4,2269	4,8807	,6321
	legalább felsőfok	4,3419	4,8599	,5423
	mindkettő felsőfok	4,6444	5,2587	,6191
képzési forma				
	szervezetváltó gimn.	4,3879	5,1725	,7919
	hagyományos gimn.	4,3214	5,1987	,8523
	szakközép	4,1563	4,8235	,6510
	szakmunkás	4,1158	4,4336	,3224
iskolafenntartó				
	állam	4,2177	4,8313	,5986
	egyház	4,2015	5,0302	,8897
	alapítvány	4,1648	4,8969	,7525
összesen		4,2094	4,8538	,6378
n		2142	2142	2142

Végzős tanulók, 2003

Amikor azt kérdeztük a végzős tanulóktól, hogy felnőttként milyen tekintetben szeretnének másképp élni, mint a szüleik, mindössze 17%-uk mond-

ta azt, hogy semmilyen tekintetben nem tervez változást. A legtöbben (a tanulók kétharmada) jobb anyagi körülményeket szeretnének, és több szabadidőt (55%). A tanulók 42%-a szeretne érdekesebb, és 36%-a kevésbé fárasztó munkát végezni, mint a szülei, és 34%-uk vágyik boldogabb családi életre.

Képzési formák szerint vizsgálva a tanulók ambícióit, az derült ki, hogy a szakmunkástanulók közül vágnak a legtöbben a szüleikénél boldogabb családi életre és jobb anyagi körülményekre, a szerkezetváltó gimnáziumok tanulói közül szeretnének a legtöbben a szüleiknél érdekesebb munkát végezni, a szakközépiskolások közül vágnak a legtöbben a szüleikénél kevésbé fárasztó munkára, és a hagyományos gimnáziumok tanulói közül szeretnének a legtöbben több szabad időt, mint amennyivel a szülei jelenleg rendelkeznek. A végzősök jelenlegi foglalkozása szerint megvizsgálva ugyanezeket a kérdéseket, az derült ki, hogy a munkanélkülivé vált végzősök szeretnének a szülei életéhez képest a legjelentősebb változásokat.

**Milyen tekintetben akar másképp élni, mint a szülei
(a válaszadók %-ában)**

jellemzők		változás nem akar változ- tatni	boldogabb családi élet	jobb anyagi- ak	nagyobb művelt- ség	érdeke- sebb munka	kevésbé fárasztó munka	több szabad- idő
középiskola képzési forma								
	szerkezetváltó gimn.	16,7%	27,1%	55,9%	23,7%	49,7%	26,0%	56,5%
	hagyományos gimn.	21,5%	32,3%	58,0%	22,7%	43,9%	35,3%	58,4%
	szakközép	15,6%	33,1%	69,7%	23,9%	43,6%	40,1%	55,5%
	szakmunkás	16,7%	39,7%	69,3%	24,8%	33,6%	31,4%	47,2%
	összesen	17,4%	33,7%	65,5%	23,8%	42,2%	35,9%	54,7%
	n	2063	2063	2063	2063	2063	2063	2063
jelenlegi foglalkozás								
	nappalin tanul	12,9%	37,2%	67,3%	27,8%	47,5%	33,2%	61,0%
	dolgozik	5,5%	37,2%	83,3%	29,6%	50,0%	27,8%	55,6%
	munkanélküli	10,3%	46,4%	64,3%	35,7%	42,9%	46,4%	50,0%
	összesen	11,1%	38,3%	70,2%	29,5%	47,4%	34,0%	59,6%
	n	329	329	329	329	329	329	329

Végzős tanulók, 2003

Amikor azt kérdeztük a végzős tanulóktól, hogy kitől számíthatnak segítségre ahhoz, hogy céljaikat elérjék, a legtöbben családjukat (87%) és barátaikat (60%), vagyis mikrokörnyezetük tagjait említették. Iskolájától a tanulóknak alig egytizede (8%) számít segítségre, és közel egyharmaduk (31%) érzi úgy, hogy családján kívül kizárólag saját magára számíthat.

A tanulók egyéb jellemzőit is tekintetbe véve, azt tapasztaltuk, hogy az előnyösebb társadalmi helyzetű tanulók (diplomás szülők gyerekei, gimna-

zisták) esetében mind a személyes szociális háló, mind az intézményes (iskolai) támogatás intenzívebben működik, vagyis éppen azok a gyerekek vannak leginkább magukra hagyatva, akik a legkevésbé számíthatnak családjaik segítségére. A potenciális támogatók között iskoláikat az egyházi iskolák végzősei az átlagosnál majdnem kétszer gyakrabban említették, amiből arra következtethetünk, hogy ezekben az intézményekben szorosabbak a tanár-diák kapcsolatok, és több személyes figyelem jut a gyerekeknek, mint az állami és az alapítványi iskolákban.

Ha a végzősök jelenlegi foglalkozása szerint is megvizsgáljuk ugyanezeket a válaszokat, az derül ki, hogy a munkanélküliek közül érzik úgy a legtöbben, hogy boldogulásuk érdekében családjukon kívül legfeljebb magukra számíthatnak.

Kitől vár segítséget a boldoguláshoz (a válaszadók %-ában)

jellemzők		család	barátok	iskola	saját maga
nem	férfi	86,8%	66,6%	7,7%	28,5%
	nő	87,3%	55,4%	8,1%	33,0%
lakóhely	Bp.	86,8%	69,6%	8,2%	28,6%
	megyeszékhely	85,5%	63,9%	5,6%	30,8%
	város	88,8%	64,6%	7,1%	30,2%
	kisváros	86,5%	56,8%	9,2%	33,0%
	község	88,6%	54,9%	8,5%	29,8%
szülők iskolázottsága	csak 8 ált.	86,1%	47,2%	8,3%	33,3%
	legalább szakmunkás	85,3%	56,7%	5,2%	34,2%
	legalább érettségi	87,6%	58,7%	7,9%	30,6%
	legalább felsőfok	89,4%	62,5%	10,3%	25,4%
	mindkettő felsőfok	90,2%	72,8%	11,5%	28,6%
középiskola képzési forma	szervezetváltó gimnázium	87,3%	73,1%	12,2%	25,0%
	hagyományos gimnázium	86,7%	59,3%	13,3%	32,9%
	szakközép	88,6%	61,2%	5,6%	30,1%
	szakmunkás	84,2%	53,0%	4,6%	32,2%
középiskola iskolafenntartó	állam	87,3%	60,2%	7,3%	30,7%
	egyház	87,4%	63,8%	15,6%	28,6%
	alapítvány	85,7%	58,2%	5,8%	34,4%
jelenlegi foglalkozás (N=335)	nappalin tanul	86,3%	58,0%	9,3%	35,0%
	dolgozik	80,0%	58,2%	5,5%	40,0%
	munkanélküli	86,2%	48,3%	3,4%	44,8%
összesen		87,2%	60,2%	7,9%	30,8%
N		2282	2282	2282	2282

Végzős tanulók, 2003

Annak ellenére, hogy az általunk megkérdezett végzősök még csak egy fél éve hagyták el a középiskolát, társadalomképük meglepően illúziók nélkülinek mutatkozott. Amikor azt kérdeztük tőlük, hogy tapasztalataik szerint mivel lehet manapság legjobban boldogulni, a legtöbben a mikrokörnyezet szerepét (befolyásos ismerősök 71%, jó családi körülmények 61%) hangsúlyozták. Ennél jóval kevesebben tulajdonítanak jelentős szerepet az egyéni erőfeszítéseknek és a teljesítménynek (tanulás 53%, munka 37%). Ugyanakkor viszonylag sokan (27%) gondolják úgy, hogy a boldogulás eredményes útja lehet a törvénytelen eszközök igénybevétele.

Amikor ezeket a véleményeket a tanulók egyéb jellemzői szerint is megvizsgáltuk, az derült ki, hogy a gimnáziumi tanulók és a diplomás szülők gyerekei közül hisznek a legtöbben az egyéni teljesítmény szerepében, de ők értékelik legmagasabbra a befolyásos ismerősök szerepét is. Az alsó társadalmi csoportokhoz tartozók vélekednek úgy a leggyakrabban, hogy a boldogulás legfontosabb feltétele a jó családi háttér, ami az ő esetükben igen gyakran hiányzik. És a középrétegekhez tartozók hajlamosak leginkább a törvénytelen eszközök igénybevételének szerepét felértékelni.

Ha a végzősök véleményét jelenlegi foglalkozásuk szerint is megvizsgáljuk, az derül ki, hogy a nappali tagozaton továbbtanulók bíznak leginkább a tanulás és a munka hasznosságában és a munkapiacra kilépők közül gondolják a legtöbben, hogy a boldogulás legfőbb feltétele a jó családi háttér. Feltehetően már a munkavállalás során szerzett friss tapasztalatok is hozzájárultak ahhoz, hogy ugyancsak a munkavállalók közül gondolják a legtöbben azt is, hogy jelentősen növeli a boldogulás esélyét, ha valaki nem tartja be a törvényeket.

Mivel lehet manapság jól boldogulni (a válaszadók %-ában)

jellemzők		tanulás	munka	jó család	befolyásos ismerősök	törvénytisztegetés
nem						
	férfi	49,1%	34,3%	59,3%	71,8%	36,4%
	nő	54,6%	39,1%	63,0%	70,8%	21,1%
lakóhely						
	Bp.	54,1%	38,4%	63,4%	71,6%	28,8%
	megyeszékhely	53,3%	37,9%	58,1%	72,2%	26,8%
	város	53,7%	39,6%	65,7%	73,9%	26,5%
	kisváros	53,4%	35,8%	61,6%	70,3%	28,8%
	község	49,6%	35,3%	59,3%	69,9%	25,5%
szülők iskolázottsága						
	csak 8 ált.	41,1%	31,5%	68,5%	71,2%	20,5%
	legalább szakmunkás	50,2%	34,0%	63,1%	68,9%	27,9%
	legalább érettségi	52,2%	36,1%	62,3%	71,7%	29,5%
	legalább felsőfok	52,9%	36,8%	57,8%	72,3%	29,5%
	mindkettő felsőfok	58,8%	43,2%	58,1%	74,4%	21,9%
középiskola képzési forma						
	szervezetváltó gimn.	61,7%	49,5%	61,2%	76,0%	25,5%
	hagyományos gimn.	56,9%	36,7%	61,3%	76,1%	23,9%
	szakközép	50,1%	34,6%	62,1%	74,5%	30,3%
	szakmunkás	48,7%	36,9%	59,6%	53,0%	27,3%
középiskola iskolafenntartó						
	állam	52,0%	36,2%	61,5%	70,5%	28,6%
	egyház	56,1%	42,9%	58,6%	71,6%	25,3%
	alapítvány	54,2%	36,2%	63,2%	73,2%	23,2%
jelenlegi foglalkozás(N=335)						
	nappalin tanul	56,0%	43,6%	59,6%	71,0%	28,0%
	dolgozik	50,9%	34,5%	67,3%	69,1%	38,2%
	munkanélküli	55,2%	24,1%	65,5%	65,5%	17,2%
összesen		52,5%	36,8%	61,4%	70,9%	27,7%
N		2278	2278	2278	2278	2278

Végzős tanulók, 2003

Összegzés

2002-2003-ban az Oktatáskutató Intézetben folytatott empirikus szociológiai kutatásunk során arra a kérdésre kerestünk választ, hogy milyen továbbtanulási és elhelyezkedési esélyeket nyújtanak a különböző társadalmi réteghelyzetű fiataloknak jelenleg a különböző típusú középfokú iskolák.

A kutatási adataink szoros összefüggést tártak fel a tanulók **családi körülményei** és a középfokú iskolák képzési formái között. A gimnáziumok végzősei közül az átlagosnál többen laktak nagyvárosokban, a szakmunkás osztályok végzősei közül pedig az átlagosnál többen laktak kisvárosokban és községekben. A szerkezetváltó gimnáziumok tanulóinak több, mint kétharmada, a hagyományos gimnáziumok tanulóinak pedig több, mint fele volt helyben lakó, míg a szakmunkástanulóknak több, mint fele bejáró volt a középiskolai évek alatt. Az összes végzős tanuló között 2% volt a magukat cigány nemzetiségűnek vallók aránya. A szakközépiskolákban ez az arány megfelelt az átlagnak, a szakmunkásképzős osztályokban az átlag kétszerese volt, a hagyományos gimnáziumi osztályokban pedig az átlag fele. A gimnáziumok szerkezetváltó osztályaiban egyetlen cigány tanulót sem találtunk. A lakóhelyi és etnikai hátrányokkal sújtott tanulók aránya egyértelműen a végzősök képzési formájához igazodott, vagyis a magasabb presztízsű képzési formákban kevesebb, az alacsonyabb presztízsű képzési formákban pedig több ilyenfajta hátrányt elviselni kénytelen tanulót találtunk. Hasonló eredményekre jutottunk a tanulók családi együttélésének vizsgálata során is. Azt tapasztaltuk, hogy minél magasabb presztízsű képzési formában tanul egy gyerek, annál valószínűbb, hogy rendezett családi körülmények között él.

A végzős tanulók szüleinek iskolázottsági és foglalkozási adatai is meggyőzően bizonyítják a középfokú iskolarendszer társadalmi rétegekhez igazodó, mereven hierarchikus szerkezetét. A diplomás szülők gyerekeinek jelenleg tízszer nagyobb az esélyük arra, hogy szerkezetváltó gimnáziumba kerüljenek, mint szakmunkásképzőbe, az alacsonyan iskolázott szülők gyerekei viszont nyolcszor nagyobb eséllyel kerülnek szakmunkásképzőbe, mint szerkezetváltó gimnáziumba. A középiskolák végzős tanulóinak családjában az egy főre eső átlagos havi jövedelem nagysága is szigorúan igazodott a családok és az iskolák jellemzőihez. A családok jövedelme pedig természetesen lakásviszonyaikat és fogyasztásuk színvonalát is meghatározza.

Vagyis a különböző középfokú iskolák tanulóinak társadalmi összetétele valamennyi vizsgált jellemző szerint azonos módon különbözött: az urbanizáltabb településeken élő, rendezettebb családi helyzetű, magasabb iskolázottságú, előnyösebb foglalkozású, és jobb keresetű társadalmi cso-

portok gyerekei az elsősorban felsőfokú továbbtanulásra felkészítő szerkezetváltó és hagyományos gimnáziumi osztályokba járnak, és őket találjuk meg az átlagosnál magasabb arányban az egyházi és alapítványi iskolákban is. Míg a minden szempontból hátrányos társadalmi helyzetű szülők gyerekei az átlagosnál jóval nagyobb eséllyel kerülnek be az állami fenntartású szakmai iskolák szakmunkásképzős osztályaiba. Ebből az összefüggésből egyenesen következik az is, hogy a rendszerváltást követő közoktatási reformok elsősorban az előnyös társadalmi rétegeknek kedveztek, hiszen az iskolaszervezet átalakításából származó előnyökből (szerkezetváltó gimnáziumok), és az iskolafenntartás pluralizálódásából (egyházi és alapítványi iskolák) származó előnyökből is elsősorban az ő gyerekeik részesülnek

Ezek az adatok egyértelműen bizonyítják, hogy jelenleg az **alapfokú oktatás** nagyon kevésbé képes korigálni a tanulók családból hozott egyenlőtlenségeit. Az előnyös társadalmi helyzetű tanulók már az általános iskolában nagyobb eséllyel részesültek extra oktatási szolgáltatásokban, aminek egyenes következménye, hogy később a felsőfokú továbbtanuláshoz vezető gimnáziumi osztályokban találjuk meg őket. Már az általános iskolát jobb érdemjegyekkel fejezték be az átlagnál, aminek nyilvánvaló következménye volt, hogy olyan középfokú iskolákba (szerkezetváltó gimnáziumok, elit gimnáziumok, divatos szakközépiskolák) is felvételt nyerhettek, amelyekbe sok a jelentkező, tehát a felvételinél szigorú szűrőket alkalmaznak.

A családi körülmények által megszabott társadalmi egyenlőtlenségek a tanulók **középfokú pályaválasztását** is erősen befolyásolták. Minél magasabb presztízsű volt a középfokú iskola annál több olyan tanulót találtunk a végzősei között, aki első helyre jelentkezett az adott iskolába. Vagyis minél lejjebb haladunk a középfokú képzési formák hierarchiájában, annál több olyan tanulót találunk, aki már a középfokú iskola kiválasztásánál kompromisszumokra kényszerült. Azt tapasztaltuk, hogy a gimnazisták iskolaválasztását elsősorban az oktatás minőségére vonatkozó szempontok, és a továbbtanulás kedvező perspektívái befolyásolják, a szakközépiskolákba jelentkezőket főként a nagyobb biztonságot ígérő képzési forma vonzza az ilyen iskolákba, a szakmunkástanulók iskolaválasztását pedig elsősorban szakmaválasztás szabja meg. A választás szempontjaiból következően a különböző képzési formák tanulói nem ugyanazt várják középiskolájuktól. A gimnazisták számára a felsőfokra való felkészítés és az oktatás minősége a fontos, a szakközépiskolások számára a többféle boldogulási lehetőséget nyújtó, „gazdagabb” bizonyítvány, a szakmunkástanulók számára pedig a választott szakma megtanulásának lehetősége.

Azt tapasztaltuk, hogy négy éves középiskolai tapasztalat birtokában az átlagosnál elégedetlenebbek voltak **középiskoláik szolgáltatásaival** az állami fenntartású iskolák, és ezen belül is a szakmunkásképzők és a szakközépiskolák tanulói, és az átlagosnál elégedettebbek voltak az alapítványi iskolák, és ezen belül is a hagyományos szerkezetű gimnáziumok,

valamint a szakközépiskolák tanulói. Ugyancsak az átlagosnál többen nyilatkoztak elégedetten iskoláik általános képzéséről, az állami gimnáziumok, valamint az egyházi szerkezetváltó gimnáziumok tanulói közül.

Amikor arról érdeklődtünk, hogy tapasztalataik szerint mire készítette fel őket iskolájuk, a szerkezetváltó gimnáziumok végzőseinek, és a hagyományos gimnáziumok végzőseinek a döntő többsége (89-85%) is a továbbtanulást említette. Ezzel szemben a szakmunkásképzésben résztvevőknek már csak alig több, mint fele (54%) tapasztalta, hogy középiskolája felkészítette a munkavállalásra, és mindössze 12%-uk gondolja úgy, hogy felkészítették a munkavállalásra és a vállalkozásra is. Még lehangolóbb a szakközépiskolai tanulók véleménye, akiknek alig egyharmada érzi úgy, hogy felkészítették a továbbtanulásra, alig egyötöde gondolja azt, hogy munkavállalásra alkalmasan lép ki a középiskolából, és alig egytizede reméli, hogy vállalkozásra is képes lenne. Nem véletlen, hogy éppen a szakközépiskolák tanulói közül mondták a legtöbben (22%) azt is, hogy középiskolájuk a fenti célok közül egyikre sem készítette fel őket.

Meglepő módon a legtöbb olyan végzöst, aki bizonytalan **foglalkozási elképzelésekkel** lép ki a középfokú iskolából, éppen a szakmunkás osztályok végzősei között találtuk, akik a legkorábban (14-16 évesen) kénytelenek dönteni a konkrét szakma kiválasztásáról, és akiket a középfokú iskola konkrét szakmákra, tehát határozott életpályákra készített fel. Ez egyúttal azt is jelzi, hogy jelentős mértékben megváltozott az a helyzet, amikor a szakmai iskolából határozott életpálya reményében léphettek ki a tanulók, mert joggal bízhattak abban, hogy a szakmunkás bizonyítványuk biztos egzisztenciát ígér a számukra. Adataink szerint jelenlegi gazdasági körülmények között a középfokú iskolában megszerezhető szakmunkás bizonyítvány kevésbé határozott életutakat jelöl ki, mint a továbbtanulásra felkészítő érettségi.

Kutatásunk során azt tapasztaltuk, hogy a jelenlegi középfokú iskola-rendszerben a különböző típusú gimnáziumok megerősítik tanulóikban a szülők kedvező társadalmi helyzetének reprodukciójára vonatkozó ambíciót, a szakközépiskolák pedig vegyes társadalmi összetételű tanulók számára hasonló arányban kínálják a különböző foglalkozási pozíciók elérésének esélyét. A szakmunkásképzők azonban nem képesek teljesíteni képzési célkitűzéseiket, hiszen végzőseiknek mindössze 16%-a készül a képzés eredeti célkitűzésének megfelelő szakmunkás pályára, 29%-uk azt reméli, hogy vállalkozó lesz, bő egyharmaduk azonban a tökéletes bizonytalanság perspektívájával lép ki a középfokú iskolából. Miután ezekben az iskolákban tanulnak a legmagasabb arányban a legalacsonyabban iskolázott szülők gyerekei, ez a bizonytalan perspektíva őket még a szakmunkás-tanulók összességénél is nagyobb arányban sújtja.

2003-as kutatásunk adatai szerint a 18-19 éves fiatalok körében az utóbbi években határozottan megnőtt a **tanulási ambíció**. Amikor azt kérdeztük a végzős középiskolásoktól, hogy milyen továbbtanulási terveik

vannak, az derült ki, hogy túlnyomó többségük (82%) nem tekinti befejezettnek a tanulmányait a középfokú iskola elvégzésével. A továbbtanulást nem tervezők aránya igazodott a tanulók lakóhelyének urbanizációs szintjéhez és a szülők iskolai végzettségéhez, vagyis minél kisebb településen élt valaki, és minél alacsonyabb volt szülei iskolázottsága, annál valószínűbb, hogy a középfokú iskola után nem tervezett továbbtanulást. Ezzel szemben minél nagyobb településen élt valaki és minél magasabb iskolázottsági fokozatot értek el a szülei, annál valószínűbb, hogy nappali képzésben akart felsőfokú diplomát szerezni. A középfokú iskola nem felsőfokú „kiegészítésére” vonatkozó tervek főként a szakmai iskolák tanulóit jellemezték. A szakközépiskolák végzőseinek 24%-a mondta azt, hogy középfokon szeretne további szakmai ismereteket szerezni, a szakmunkástanulóknak pedig közel fele (43%) tervezte az érettségi megszerzését.

A középfokú iskolák végzőseinek több, mint fele (56%) **jelentkezett** valamilyen felsőfokú intézménybe. A jelentkezők aránya a végzősökhöz képest a szerkezetváltó gimnáziumok esetében 97%, a hagyományos gimnáziumok esetében 90%, a szakközépiskolák esetében pedig 50% volt. A jelentkezők döntő többsége állami felsőoktatási intézményekbe igyekezett bejutni. Különösen határozott volt ez a szándék a szerkezetváltó iskolák tanulóinak körében. A végzősök nagyobbik fele mindhárom jelentkezés alkalmával egyetemre, kisebbik fele pedig főiskolára jelentkezett. A végzősök túlnyomó többsége mindhárom középfokú iskolatípusból nappali képzésben szeretett volna továbbtanulni. Az első jelentkezési helyen a végzősök bő egyharmada társadalomtudományi (bölcészlet, jog) karra, bő egynegyede közgazdasági karra, egyötöde műszaki karra, és egytizede természettudományi vagy orvosi karra jelentkezett. A fennmaradó 10% pedig megoszlott az egyéb (agrár, honvédelem, sport, művészet, hittudomány) karok között. Ebben a tekintetben a különböző iskolatípusok végzősei között nem találtunk lényeges különbségeket. Azt tapasztaltuk, hogy a felsőfokú felvételre való felkészítésre szánt pénz és energia nem annyira a tanulók tanulmányi eredményeitől függött, hanem sokkal inkább a felsőfokra való bejutás ambíciójától és a tanulók mögött álló szülők tehetőségétől. „Fizetős” előkészítőre és magántanárhoz is az átlagosnál többen jártak azok közül, akik egyetemre jelentkeztek. A középfokú iskolák végzőseinek határozott továbbtanulási ambícióját jelzi, hogy 70%-uk mondta azt, hogy ha nem sikerül felvételt nyernie, jövőre újra jelentkezik, 25%-uk tervezte azt, hogy szakmát tanul, és mindössze 5%-uk mondott volna le végleg a továbbtanulásról.

Az előzetes terveknek megfelelően a végzős tanulók bő kétharmada a **középfokú iskola befejezése után** is folytatta tanulmányait. A 2003 tavaszán végzett középiskolásoknak mindössze 16%-a állt munkába, és alig egytizede lett munkanélküli. Nappali képzésben az átlagosnál is többen folytatták a tanulmányaikat a diplomás szülők gyerekei közül, a gimnáziumi tanulók közül és az egyházi iskolák tanulói közül. A középfokú iskola utáni

munkavállalás leggyakrabban a szakmunkás szülők gyerekeinek esetében, a szakmunkástanulók esetében, és az alapítványi iskolák tanulóinak esetében volt jellemző. De a szakmunkásképzésben részt vett tanulóknak is csak a bő egyharmada (35%) helyezkedett el a középfokú iskola elvégzése után. A munkanélküliség által veszélyeztetett csoportok (szakmunkás szülők gyerekei, a szakmunkástanulók, alapítványi iskolák tanulói) akkor váltak az átlagosnál is nagyobb valószínűséggel munkanélkülivé, ha lányok voltak, és községekben éltek.

Azt tapasztaltuk, hogy a felsőfokú nappali képzés elsősorban a felső társadalmi csoportok gyerekeinek, a középfokú szakmai képzés kiegészítő formái és a tanfolyami képzések pedig az alsó társadalmi csoportok gyerekeinek kínálják a középfok elvégzése utáni továbbtanulás lehetőségét. Ez utóbbiak közül a piacképtelen szakmák, vagy az elhibázott szakmaválasztás miatti, középfokú iskolát közvetlenül követő „szakmaváltás” is elsősorban a szakmunkástanulók és a hátrányos társadalmi helyzetű tanulók esetében a legjellemzőbb.

A középfokú iskolák végzőseinek legfeljebb a felét inspirálja a továbbtanulásra érdeklődése vagy ismeretszerzési ambíciója, a magasabb iskolázottságtól a legtöbben munkapiaci esélyeik javulását várják. Képzési formák szerint vizsgálva a továbbtanulási motívumokat, jól látható, hogy az ismeretszerzési ambíciók elsősorban a szerkezetváltó iskolák tanulóinak körében jellemzők, a jobb munkahelyek elérésén reménye elsősorban a szakmunkástanulókat inspirálja továbbtanulásra, elhelyezkedési problémáik pedig elsősorban a szakközépiskolásokot készítetik arra, hogy ne hagyják abba a tanulást a középiskola elvégzése után.

Azt tapasztaltuk, hogy jelenleg a középfokú iskolába való belépéskor még nagyobb valószínűséggel eldől, hogy a gyerekek sikerül-e majd felsőfokon továbbtanulnia, mint a 90-es évek elején. A jelentkezők több, mint kétharmada (68%) jutott be valamilyen felsőoktatási intézménybe, ami az érettségizettek létszámához viszonyítva 49%-os aránynak felel meg. A szakközépiskolák mind a felsőfokra jelentkezők arányát, mind a sikeresen felvételizők arányát tekintve messze elmaradnak a gimnáziumoktól. Ez azt jelenti, hogy ebbe a képzési formába sokkal több olyan gyerek jár, aki nem aspirál felsőfokú továbbtanulásra, és ez a képzési forma az elmúlt évek reformjai ellenére sem képes olyan eredményesen felkészíteni a továbbtanulásra jelentkezőket, mint a gimnáziumok.

Az átlagosnál többen maradtak ki önként a **felsőfokú továbbtanulásból** a fiúk, a községekben élők, a hátrányos helyzetű tanulók és az alapítványi iskolák tanulói közül, és az átlagosnál többen jutottak be felsőfokra a lányok, a nagyvárosokban élők, a diplomás szülők gyerekei és az egyházi iskolák tanulói közül. Vagyis a felsőfokú felvételire való felkészítés a középiskolákban pontosan azoknak a tanulóknak az esetében volt eredményesebb, akiknek a körülményei is jobban kedveztek a felsőfokú továbbtanuláshoz.

A bejutási esélyeket természetesen az is megszabta, hogy ki, milyen felsőfokú intézménybe jelentkezett. Az átlagosnál könnyebb volt bejutni az alapítványi intézményekbe, a főiskolákra, a levelező tagozatokra, a természettudományi és műszaki karokra és a vidéki felsőoktatási intézményekbe, vagyis azokra a helyekre, ahol nyilvánvalóan kevesebb volt a jelentkező. A jelentkezési lapon első helyen megjelölt intézményekbe is azok jutottak be nagyobb eséllyel, akik előzetes megfontolásaik alapján a legalacsonyabb presztízsű helyekre aspiráltak.

A felsőfokra felvettek közel kétharmada (63%) állami egyetemre jutott be, egynegyedük (26%) állami főiskolán tanult tovább, 7%-uk egyházi intézményben, 5%-uk pedig alapítványi főiskolán. A tanulók társadalmi származása, középiskolájának típusa és középiskolájának fenntartója is meghatározta, hogy végül is kinek, milyen felsőoktatási képzésre sikerült bejutnia. Az adatokból jól látszik, hogy a jelenlegi magyar oktatási rendszerben a szigorú hierarchiába rendeződő középiskolai képzési formákra egy ugyancsak szigorú hierarchiát követő felsőfokú képzési rendszer épül, és mindkettő hozzájárul a szülők iskolázottsági szintjének (vagyis az ez által nagy valószínűséggel kijelölt társadalmi helyzetnek) az átörökítéséhez, vagyis az egyes, jól körülhatárolható, és egymástól egyre nagyobb távolságba kerülő társadalmi rétegek reprodukciójához.

A végzősök tervei után érdeklődve azt tapasztaltuk, hogy minél nagyobb településen élt valaki, minél magasabb volt szülei iskolázottsága és minél magasabb presztízsű középiskolába járt, annál kevésbé valószínű, hogy munkába akart állni a középfokú iskola elvégzése után. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a munkavállalásra készülő aránya a szakközépiskolák végzőseinek esetében sem érte el a gyerekek felét (42%), és a szakmunkástanulók esetében is csak alig haladta meg azt (56%). A legkevesebb érettségi után munkavállalásra készülő tanulót a szerkezetváltó gimnáziumok és az egyházi iskolák végzősei között találtuk

2003 tavaszán a **munkavállalásra** készülőknél mindössze 28%-a mondta azt, hogy olyan konkrét állásajánlata van, amelyik megfelel a képzettségének, 14%-uknak volt képzettségétől eltérő állásajánlata, 58%-uk pedig még nem tudta, hogy hol fog elhelyezkedni. Azt tapasztaltuk, hogy a pályakezdő fiatalok elsősorban mikrokörnyezetük (családjuk, rokonaik, barátai, ismerőseik) támogatására számítanak az elhelyezkedésnél, és csak nagyon kis mértékben támaszkodhatnak intézményes segítségre.

2003 őszi felvételünk időpontjában a munkapiacra kilépők 73%-ának volt, és 27%-ának nem volt munkahelye. A szakközépiskolák és a szakmunkásképzők végzőseinek elhelyezkedési adatai lehetőséget nyújtottak a kétféle szakképzési formában végzetek munkahelyi adatainak összehasonlítására. Az adatokból az derült ki, hogy a szakközépiskolák végzőseinek sokkal változatosabb foglalkozásokban sikerült elhelyezkedniük, mint a szakmunkásképzők végzőseinek, ugyanakkor jóval kevesebben tudtak elhelyezkedni tanult szakmájukban. (A szakmunkásképzőt végzetek 58%-

ának sikerült tanult szakmájában szakmunkásként elhelyezkednie). Előzetes várakozásuknak megfelelően munkahelyeiket a legtöbben mindkét csoportból informális kapcsolataik alapján (ismerőseik segítségével) szerezték. Munkabérük azonban jóval elmaradt attól az összegtől, amelyet előzetesen reméltek.

Munkahelyeikkel való elégedettségük iránt érdeklődve azt tapasztaltuk, hogy a személyes kapcsolatokkal (a főnök személye, munkatársi kapcsolatok) voltak a leginkább megelégedve, és keresetükkel, ill. munkájuk tartalmával valamint munkahelyi előmeneteli lehetőségeikkel a legkevésbé. Minden tekintetben a szakközépiskolát végzettek bizonyultak elégedetlenebbnek. Ennek feltehetően az az oka, hogy az érettségivel is rendelkező szakközépiskolások munkahelyeiket illetően „igényesebben” lépnek ki a munkapiacra, mint az érettségivel nem rendelkező szakmunkástanulók, a szakmunkásképző iskolák viszont jobban felkészítik tanulóikat azokra a körülményekre, amelyek a kilépők számára elérhető munkahelyeken rájuk várnak.

Azt tapasztaltuk, hogy a vizsgált pályakezdők munkapiaci helyzete rendkívül bizonytalan. A legtöbben még keresik a helyüket, tehát sem a munkahellyel rendelkezők helyzete nem tekinthető véglegesnek, sem a munkanélküliek helyzete nem tekinthető tartósnak. A tovább nem tanuló szakközépiskolások közül 40%, a szakmunkásképzősök közül pedig 50% volt az elmúlt félév alatt, a középfokú iskola elvégzése óta munka nélkül.

Valószínűleg ez a bizonytalanság is hozzájárult ahhoz, hogy a végzősökhöz mindössze 49%-a volt teljesen **elégedett a helyzetével**. A helyzetükkel elégedett végzősök között az átlagosnál nagyobb arányban szerepeltek a diplomás szülők gyerekei, a szerkezetváltó gimnáziumok tanulói, és azok a végzősök, akik nappali tagozaton tanultak tovább. Amikor azt kérdeztük a végzős tanulóktól, hogy kitől számíthatnak segítségre ahhoz, hogy céljaikat elérjék, a legtöbben családjukat (87%) és barátait (60%), vagyis mikrokörnyezetük tagjait említették. Iskolájától a tanulóknak alig egytizede (8%) számít segítségre, és közel egyharmaduk (31%) érzi úgy, hogy családján kívül kizárólag saját magát számíthat.

A tanulók egyéb jellemzőit is tekintetbe véve, azt tapasztaltuk, hogy az előnyösebb társadalmi helyzetű tanulók (diplomás szülők gyerekei, gimnazisták) esetében mind a személyes szociális háló, mind az intézményes (iskolai) támogatás intenzívebben működik, és a munkanélküliek közül érzik úgy a legtöbben, hogy boldogulásuk érdekében családjukon kívül legfeljebb magukra számíthatnak. Vagyis a középiskolákból kikerülve éppen azok a fiatalok vannak leginkább magukra hagyatva, akik családjaik segítségére is a legkevésbé számíthatnak.

Jegyzetek

1. A kutatásban az Oktatókutató Intézet részéről Fehérvári Anikó, Janni Gabriella és Dobos Éva vettek részt. Az adatfelvételt külső munkatársak végezték.

Summary

Ilona Liskó: Perspectives after the secondary school

*Institute for Higher Education Research, Budapest, 2004.
Research Papers 259.*

Hungarian secondary education has become immensely varied over the past decade. It is characterized by various ways of financing (by local authorities, churches or foundations), structural variations (4, 6 or 8-year secondary schools, 5 or 6-year vocational secondary schools, 4-year vocational training schools) and varied special services and programs. In our research conducted in 2002-2003 in the Institute for Educational Research we intended to find out about the higher education possibilities and job market opportunities students are provided by different secondary schools.

We used questionnaires to question 2371 students who finished secondary school in the spring of 2003, that is, at the time of the research they were just about to take their final exams.. The students were selected on the basis of a national sample representative to region, type of town, financing authority, structure, vocational group. After clarifying family background and social circumstances the questioning focused on the ambition students have when they leave secondary schools. We also asked the students if they would be willing to inform us later about the fulfilling of their ambitions. We talked to those who were willing to do so (407 persons, 18% of the questioned students) in the autumn of 2003 to find out about the realization of their plans.

The following study analyzes the data from the questionnaires made with school-leavers.

Az **Felsőoktatási Kutatóintézet** a magyar oktatásügy átfogó problémáinak tudományos kutatóhelye.

Vizsgálatai a felsőoktatáson túl a közoktatásra, a szakképzésre és az ifjúsági korosztályokra is vonatkoznak, ezek problémáit összefüggéseikben elemzik és így elősegítik az oktatásügy egészére vonatkozó döntések hosszú távú tudományos megalapozását, előkészítését.

Elemzése a rendszerváltás oktatási következményeire éppúgy irányulnak, mint az ezredforduló globalizációs kihívásainak és az Európai Unió csatlakozás követelményeihez történő társadalmi alkalmazkodásnak az oktatáspolitikai feltételeire.

Az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára által felügyelt intézet kutatási profilja – eltérően a más hasonló intézményekétől –, stratégiai jellegű, vagyis a felsőoktatási-, a köz- és szakoktatási rendszernek a strukturális, szerkezeti, politikai, finanszírozási, fejlesztési problémáira irányul, ezeket országos, regionális, területi és helyi, illetve intézményi szinten egyaránt vizsgálja.

Empirikus szociológiai kutatásaival, statisztikai és oktatás-gazdaságtani elemzéseivel, politikai esettanulmányaival az Felsőoktatási Kutatóintézet hozzájárul a felsőoktatás, és a középfokú iskolahálózat fejlesztéséhez, az iskolázási létszámok és a pedagógusszükséglet előrejelzéséhez, az oktatásfinanszírozási alternatívák kimunkálásához, a felsőoktatási és tudományos kutatás Európai Unió és nemzetközi integrációjához.

Eredményeit a kormányzati oktatáspolitikai formálói közvetlenül is felhasználják, de munkatársai szakértőként a helyi önkormányzatok, a parlamenti bizottságok oktatási koncepcióinak kialakításához is hozzájárulnak.

Az intézet fenntartója az Oktatási Minisztérium, de kutatási költségeinek jelentős részét pályázati úton (OTKA, OKTK, külföldi és nemzetközi szervezetek, stb.) nyeri el, illetve külső megrendelésre (önkormányzatok, kormányzati és érdekszervezetek, felsőoktatási intézmények, nagyvállalatok, alapítványok, stb.) megbízásából is végez vizsgálatokat, közvélemény-kutatásokat, szakképzési és felsőoktatási intézmények, intézményhálózatok átvilágítását.

Kialakult kapcsolatrendszere sokrétű: az intézet, illetve vezető munkatársai éppúgy tagjai számos nemzetközi kutatási szervezet, folyóirat és intézmény irányító testületének, mint ahogyan a hazai tudományos és közélet testületeinek is – az MTA Pedagógiai Bizottságától a Magyar Akkreditációs Bizottságig.

Az Felsőoktatási Kutatóintézet a Debreceni Egyetemmel együttműködve a felsőoktatás-kutatók posztgraduális képzésének egyik országos központja, és közös Kutatási Központot működtet az ELTE Szociológiai- és Szociálpolitikai Intézetével is. Az intézet munkatársai e mellett tanítanak az ELTE, a DE, a SZTE, a PTE, BKÁE stb. egyetemi kurzusain és több főiskolán, illetve a pedagógus továbbképzés területi intézményeiben is.

Az Felsőoktatási Kutatóintézet legújabb kiadványai

Kutatás közben füzet sorozat: A jelen kiadvány hátoldalán

Educatio folyóirat

Eddig megjelent kilenc évfolyam.

Legújabb számaink:

Nyelvtudás

Oktatás – Politika – Kutatás

Fogyatékos fiatalok

Értékek

Ezredforduló

Mérlegen 1990-2002.

Diplomások

Család

Taneszköz-politika

Felsőoktatási reformok

Sajtó alatt:

Felvételi

E-learning

Felsőoktatás-politika Európában

Társadalom és oktatás könyvsorozat

11. Kozma Tamás – Lukács Péter (szerk.): Szabad legyen vagy kötelező?
12. Kozma Tamás: Reformvitáink
13. Sáska Géza: Ciklikusság és centralizáció
14. Halász Gábor (szerk.): Az oktatás jövője és az európai kihívás
15. Andor Mihály – Liskó Ilona: Az utolsó igazgatóválasztás
16. Ladányi János: Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban
17. Hrubos Ildikó (szerk.): Az ismeretlen szakképzés
18. Kelemen Elemér: Hagyomány és korszerűség
19. Nagy Péter Tibor: Hajszálcsovek és nyomáscsoportok
20. Kozma Tamás: Határokon innen, határokon túl
21. Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolában
22. Hrubos Ildikó: A "bolognai folyamat"
23. Forray R. Katalin – Hegedüs András: Cigányok, iskola, oktatás-politika

Az Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megvásárolhatók vagy levélben megrendelhetők a Kódex Könyvruházban.

1054 Budapest, Honvéd u. 5. Tel/fax: 331-63-50, 302-8275/106

Ára: 670,- Ft

A Kutatás Közben sorozat újabb füzetei:

- 227 Kozma Tamás:** Regionális együttműködések a harmadfokú képzésben
228 Györgyi Zoltán – Imre Anna: Az alap- és középfok közötti átmenet
229 Tót Éva: Számítógépek az iskolában
230 Fehérvári Anikó: Párhuzamos szakképzési rendszerek az iskolarendszeren kívüli képzésben
231 Havas Gábor–Kemény István–Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolákban
232 Györgyi Zoltán – Mártonfi György: Vissza a munkaerőpiacra
233 Kozma Tamás: Regionális egyetem
234 Liskó Ilona: Cigány tanulók a középfokú iskolákban
235 Hrubos Ildikó: A "bolognai folyamat"
236 Mátay Melinda: Fiatal, budapesti elit értelmiségiek szocializációja
237 Czeizer Zoltán: Az oktatási intézmények informatikai helyzete és a fejlesztés lehetőségei Magyarországon
238 Török Balázs: Távoktatás a határon túli magyarok képzésében
239 Liskó Ilona: A közoktatás és a szakképzés illeszkedése
240 Forray R. Katalin – Híves Tamás: A leszakadás regionális dimenziói
241 Györgyi Zoltán: Tanulás felnőttkorban
242 Kozma Tamás – Rébay Magdolna (szerk.): Felsőoktatási akkreditáció Európában
243 Venter György: A tanári mesterség alapozása I.
244 Venter György: A tanári mesterség alapozása II.
245 Radácsi Imre: Regionális oktatáspolitikai és területfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon
246 Hrubos Ildikó – Szentannai Ágota – Veroszta Zsuzsanna: A gazdálkodási filozófia és gyakorlat érvényesülése az egyetemeken
247 Liskó Ilona: A szakmai előkészítő oktatás bevezetése
248 Kozma Tamás: Kisebbségi oktatás Közép-Európában
249 Forray R. Katalin – Híves Tamás: A szakképző intézmények alkalmazkodása a társadalmi-gazdasági feltételekhez (1990-2000)
250 Liskó Ilona: Kudarok a középfokú iskolákban
251 Tót Éva: A Socrates program értékelésének tanulságai
252 Victor Karady – Peter Tibor Nagy: Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 I.
253 Victor Karady – Peter Tibor Nagy: Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 II.
254 Forray R. Katalin – Híves Tamás: A szakképzési rendszer szerkezeti és területi átalakulása (1990-2000)
255 Polónyi István: A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején
256 Polónyi István: A felnőttképzés megtérülési mutatói
257 Liskó Ilona: A szakképző iskolák kollégiumai
258 Biró Zs. – Hrubos I. – Lovász G. – Pásztor A.: Az oklevélmelléklet rendszerének kidolgozása – Tapasztalatok, eredmények európai egyetemeken

Az Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megvásárolhatók vagy
levélben megrendelhetők a Kódex Könyvruházban.
1054 Budapest, Honvéd u. 5. Tel/fax: 331-63-50, 302-8275/106